

Книжковий ринок в Україні: виклики книговидавництва

Дар'я КРАВЧЕНКО,
Інститут філології
КНУ імені Тараса Шевченка

“Основне завдання зараз у світі — це втримати читачів. Навіть не залучити нових”.
Ірина Батуревич

З перших викликів назвали економічну кризу, яка впливає на всі сфери життя, в тому числі на спроможність українців купувати книжки, та досі не подолану прірву між читачами та письменниками. Це ускладнює залучення українців до прочитання вітчизняних книжок. Причиною цього є відсутність зв'язку між зазначеними групами. Також в українців відсутня мотивація. “Люди просто не розуміють, навіщо потрібно читати”, — зазначає пані Ірина. Тобто настрої аудиторії з приводу читання є одним із найбільших викликів для книжкового ринку.

В опитуванні Українського інституту книги люди зазначали, що в читанні є складнощі фізичного характеру. Тому видавці розвивають інші формати видання книг, наприклад, аудіокниги. Сьогодні багато розмов про те, що їхній розвиток навіть стрімкіший за розвиток електронних книжок. Відбувається приріст кількості аудіокнижок у 50% на рік, але не в Україні. Такий продукт не створюють, бо в Україні, на жаль, відсутня споживацька культура.

Прикладом тому є некомерційний проект “Читомо”. За словами пані Ірини, люди не дуже часто роблять благодійні внески. Вони не готові платити за подібні продукти, тим паче, за книги, а видавці бояться, що це може спричинити витік книг у вільний доступ. Тобто розвиватиметься “піратство”. Відповідний закон України забороняє таку діяльність, але насправді контроль від-

На зустрічі студентів Інституту філології з Іриною Батуревич, співзасновницею та координаторкою медіапроекту про книжки “Читомо”, завідувачкою аналітичного відділу Українського інституту книги, говорили про різноманітні виклики книжкового ринку в Україні. Також визначали їх передумови та фактори впливу. Для глибшого розуміння проблеми порівнювали стан книговидавництва з іншими країнами.

сутній. Відстежують появу книжок на піратських сайтах найменше люди в окремих видавництвах, які можуть собі таке дозволити. Це мала би робити кіберполіція, щоб усувати проблему на державному рівні, однак бачимо лише видимість діяльності.

Під час дослідження Інституту книги у 2018 році виявилось, що є велика вага кореляція між рівнем життя, успіхом і читанням. Відповідно ті, хто задоволений своїм життям та достатньо заробляє, виявляють більший інтерес до читання. Показники 2020 року з продажу друкованих книжок порівняно з показниками 2018 року погіршилися, тобто інтерес до читання падає. Критичність проблеми книговидавництва в Україні є помітною порівняно з обсягами книгодрукування в інших країнах.

За даними Українського інституту книги, в Туреччині за рік видається 5 книг на одного читача, у Чехії та Словаччині — 3 книги, в Іспанії — 3,4, у Польщі — 2,4, а в Україні — лише 0,5. Зараз виділяють великі кошти на просування читання, але оскільки пропозиція не створюється, додається лише більше проблем. У такому випадку читачі почнуть завантажувати піратські книги або купувати російськомовну продукцію. Тому без попереднього розвитку книговидавництва не варто витрачати гроші на популяризацію самого читання.

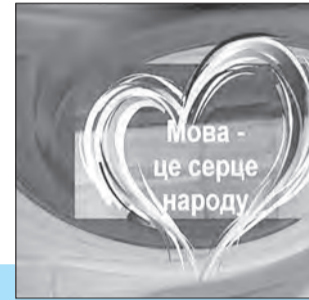
Цікаво, що у світі під час карантину продаж книжок суттєво зріс. А в Україні ситуація зовсім не змінилася. Так сталося, оскільки пандемія викликала в

українців стресовий стан, тож роздуми про дозвілля та купівлю книг були (і залишаються) не в пріоритеті.

Ще одним із викликів є конкуренція з російськими видавництвами. Коли перед закордонним видавцем стане вибір між тим, продати право російському видавцеві чи українському, то він обере першого. Це обумовлено зацікавленістю російського видавця читачками аудиторіями двох країн (України та Росії). Але більша проблема в тому, що російський видавець випускатиме книги лише російською мовою, бо його цікавить український ринок збуту, а не видання книг українською мовою. Тому українським видавцям треба виборювати право на переклад закордонних книжок та їхнє розповсюдження територією України. Це можливо завдяки відповідній репутації, потрібно зарекомендувати себе як хороших партнерів, адже на державному рівні врегулювання такої ситуації із закордонними видавництвами неможливе.

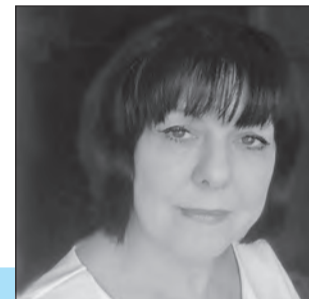
Через вищезазначені причини видавці прагнуть зберегти ту аудиторію, яку вони вже мають, і просувають свою продукцію відповідно до вподобань цієї групи людей. Так за чим майбутнє? На думку Ірини Батуревич, саме інтегральне читання керуватиме книговидавничим ринком. Воно поєднує збут, оскільки це не просто окрема книга, а продукт автора, у якого вже є власний курс, канал, сайт. Тобто виходу книги або серії книжок передують інша діяльність автора, яка готує свідомість людей до сприйняття нового продукту.

21 ЛЮТОГО — ДЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

3

ОЛЬГА БОРИСОВА

4

АНДРІЙ ГУДИМА

7

ГАЛИНА ДАЦЮК

10-11

ІВАН ЮЩУК

13

Кремлівську пропаганду – на смітник!

Торгівці ненавистю

За сім років промосковські партії увірвали у свою безкарність. У те, що здобули індульгенцію від відповідальності за свою антиукраїнську злочинну діяльність. Їхні керівники повірили в те, що можуть і надалі займатися тим, чим займалися до війни, – знесенням основ української державності. Правда, упродовж останніх семи років вони агітували вже не стільки за Москву, скільки проти Європи та Америки. Не стільки за російські правила гри, скільки за знищення західних. Проросійські телеканали весь цей час торгували невір'ям і цинізмом, брехнею й ненавистю. Топили факти у фейках і намагалися переписати реальність. У їхній картині світу не було ні анексії Криму, ні окупації Донбасу. Натомість були розповіді про зовнішнє управління з боку Заходу та “безпричинну русофобію” в Україні. Проте весь їхній бунт проти західного впливу зводився лише до спроби передати ці важелі зовнішнього управління іншій стороні – в руки Москви. Дивним чином наративи, що там лунали, збігалися з ідеологією, яку сповідує Росія: “В Україні немає жодної російської агресії, а точиться громадянська війна”; “Українській владі потрібно виходити на прямі переговори з ватажками невідконтрольних територій Донбасу”; “Революція гідності, яка вплинула на цивілізаційний вибір України, – не що інше, як державний переворот”; “Росія – наш друг і товариш, у якого треба купувати вакцину “Спутник”... Уся ця малярня повторювалася день у день упродовж кількох років російсько-української війни.

Прокремлівські телеканали робили основну ставку як на свідомих негідників, так і на корисних дурнів. Перші мали робити всю брудну пропагандистську роботу. Другі ж – прикривати роботу перших, демагогічно розмірковуючи про ринок ідей і свободу слова. При цьому обидві групи намагалися уникати розмови про те, що трапилося навесні 2014 року. Вони говорять про свободу слова та цензуру, про “їхні” права людини та плюралізм “промосковських” думок. І ні слова про агресію Москви на сході України та окупацію Криму! Намагання сховатися під парасолькою “свободи слова” розбиваються об незаперечний аргумент “фінансування тероризму”, адже саме це звинувачення є основним щодо фінансування трьох телеорганізацій. “...Щодо цих каналів, – повідомив секретар РНБОУ Олексій Данілов, – були отримані задокументовані докази СБУ. При цьому частина документів є засекреченою, тому що в них інформація, отримана з Росії. Підставою для санкцій проти нардепа від ОПЗЖ Тараса Козака (власника телеканалів та пов'язаних з ним юридичних осіб) стало розслідування, яке встановило, що схеми з поставками вугілля з окупованих територій сприяють фінансуванню тероризму”. Багато оглядачів справедливо зауважують, що за деструктивні антидержавні заклики мали б

“Медведчуківські телеканали” (рупори Кремля в Україні NewsOne, “112 Україна” та ZIK) заблоковані рішенням РНБОУ, відповідний Указ підписав президент України Володимир Зеленський. Правильна, реальна і довгоочікувана суспільством державницька дія, яку підтримало все свідоме патріотичне середовище та всі політичні сили, що дійсно дбають про майбутню Долю України. Це справді потужний державницький крок із захисту національної безпеки. Але нинішні санкції щодо проросійських сил – на жаль, лише запізнена “гігієнічна процедура” з видалення “інформаційно-пропагандистської гангрені”, що катастрофічно прогресувала останніми роками і видалення якої мало відбутися ще у 2014-му, а відбулося, та й то неповністю, лише у 2021-му...

відповідати (разом з їхніми телеканалами) і представники “п'ятої колони Кремля”, які виступали на них з антиукраїнськими заявами. Такі політичні “персонажі”, як В. Медведчук, В. Рабінович, Ю. Бойко, В. Новинський, М. Бужанський, А. Портнов, О. Лукаш, А. Герман, О. Бондаренко, одіозний телепропагандист В. Піховшек, котрі відверто демонстрували антидержавну риторику на згаданих телеканалах, та й не тільки на них... – мали б уже давно бути запрошені до СБУ!

Цар-Путін і його шанувальники

Щоразу, коли Україна намагається себе захистити, промосковські “діячі” вдають, що анексії Криму не було і російсько-української війни немає... Промосковські партії та їхні керівники в Укра-

їнших українських інформаційних ресурсах, зокрема, на одіозному каналі колишнього нардепа Мураєва, під промовистою назвою “Наш”, та каналі, що десятиліттями займається пропагандою ідей “русского міра”, – “Інтер”. На цих каналах для мільйонів українських громадян московські режисери майстерно вибудовують середні та великі плани, в які начебто “випадає”, але надзвичайно виразно потрапляють російські імперські символи: прапор, герб, портрет Путіна та обличчя нинішніх “царедворців Кремля”! І це в прайм-тайм українського телефірми щодня! Тож якщо інституції захисту державних інтересів будуть і надалі послідовними, ми дізнаємося нарешті про закриття чергових “пропагандистських контор Кремля” в Україні.

їні втратили своє право вважатися різновидом політичного плюралізму ще сім років тому – тоді, коли Москва ввела свої війська на територію Кримського півострова. Ще тоді, коли путінські окупаційні сили влаштували вторгнення на український Донбас!

Українська толерантність до “воріженьків” відгукується нам з віків, призводячи до щоразу до нових реваншів промосковських сил. До чого призвело нехтування російською пропагандою в українському телефірмі під прикриттям “свободи слова” – відомо. Сьогодні, коли вже за відсутності в українському інформаційному просторі суто російських телеканалів їхню “бойову функцію” перекинуто на деякі умовно українські телеканали, наприклад, на заборонені нині три канали Медведчука. Але закриття таких рупорів Кремля в Україні, як NewsOne, “112 Україна” та ZIK, не зупиняє повністю інформаційної агресії Росії проти України. І не лише інформаційної, а й військової агресії Росії проти України – ситуація на Донбасі ускладнюється, перемир'я в російсько-українській війні фактично закінчується, що нарешті визнав і президент Зеленський.

Такі самі елементи ворожої пропаганди присутні на деяких

вопису (виконання цього рішення унеможливує складання ЗНО). Якщо й далі все йтиме подібними темпами, то ми не зчуємося, як одного дня той самий Окружний адміністративний суд Києва скасує Асоціацію України і Євросоюзу або навіть результати референдуму 1 грудня 1991 року, тим самим зрагававши на позов якоїсь “фанатки радянського життя”.

У соцмережах розгорнулася й інша дискусія: чи президент повинен дочекатися чергових недолугих рішень зазначених судів, а чи зіграти на випередження – і скасувати їх, поклавши цим початок справжній судовій реформі, а не перетасовуванню заявленої суддівської колоди, як це було раніше. Проблема лежить ширше: у чіткому визначенні кола компетенції кожного з регіональних судів. Йдеться не лише про політичні справи, а й про бізнесові. Окрім усіх “чисток” особового складу юридичного корпусу, необхідно законодавчо закріпити одну важливу річ: усі справи, що стосуються загальнодержавних питань (включно з трактуванням історії у шкільних підручниках, правовисних новацій і санкцій щодо загальноукраїнських, хоча по суті антиукраїнських) телеканалів, має одразу розглядати Верховний Суд України. Для цього потрібно і його істотно реформувати, щоб будувати суд на основі порядності, професійності та патріотизму. Головне при цьому – вибити з рук антидержавних сил судову зброю, яку вони застосовують для суспільної дестабілізації, нахабно руйнуючи державу, замість боротьби за торжество справедливості. Тож озвучена на днях президентом України законодавча ініціатива щодо обмеження прав розгляду регіональними судами справ, які стосуються загальнодержавних сфер діяльності, є вкрай важливим кроком, щоб покінчити із судовим свавіллям, заснованим на корупції.

Отже, журналістика перестає існувати тоді, коли вона перетворюється на відверту пропаганду, а за нинішніх українських реалій – коли вона стає ще й інструментом у боротьбі проти основ власної держави. Тому закриття прокремлівських пропагандистських телеканалів NewsOne, “112 Україна”, ZIK є цілком позитивним державницьким рішенням. Хочеться сподіватися на послідовність українських державних інституцій, які конкретними діями захищатимуть національну безпеку держави, адже загрози лише наростають.

Підготував
Георгій ЛУК'ЯНЧУК
(за матеріалами
з відкритих джерел)

... І вимкнув їх для себе назавжди

Сергій БРИГАР,
м. Одеса

Свого часу я спілкувався з кількома росіянами – справжніми, шовіністичними (щоправда, не показово, але від того не менш переконаними) нащадками завезених до Одеси “красноармійців”.

Скажімо, було їх троє. Може, більше... У моєму житті вони з'явилися приблизно одночасно (і пішли з нього, до речі, – теж). Наше спілкування, безумовно, не назву надто близьким, але воно було.

Усі ці люди, хоч і не були позбавлені інтелекту, любили подискутувати, не вислуховуючи доводи опонента (тобто мої), загалом наполягали на стандартних нісенітницях: “ми – адін народ”, “Україна без Росії не має ніякого майбутнього”, “я не маю нічого проти українського, но говоріть на ньому не буду ніколи”, “Одеса – это город русских”, “русский язык об'єднює людей” і найцікавіше: “ти на самом деле тоже русский”.

Я? Серйозно?!

Аргументи використовувалися такі:

1. “Ти слухаєш русскую музику” (так, колись я дійсно слухав багатенько “русского рока”).

2. “Ти дивишся на русское кіно” (і це було... не всяке, звісно, переважно, щось не дурне: Учитель, Сокуров...).

3. “Ти дивишся на русское телебачення” (було і таке – дивився колись футбол, а також матч НБА, НХЛ, був і певний інфотерор з боку старших членів родини, через яких я вимушено чув різноманітне совкове ретро та інше московське лайно на зразок “голубих огоньків”).

4. “Ти читаєш русские книжки” (не зовсім так: я читав багато книг російською мовою, але саме російських мало – переважно то були переклади світової класики і сучасної белетристики, історичну та філософську літературу частіше обирали українською, але загалом нехай, зарахуємо і це).

5. “Ти розговариваєш на руском языке” (вбивчий аргумент – що тут скажеш?).

Насправді ці люди мені допомогли. Я їм вдячний.

Гігабайти “русского рока” пішли в небуття; останній фільм, знятий в Росії, я дивився у когось із знайомих... ще до війни; про російські телеканали якось особливо не замислювався – то ж був лише спорт, але от задумався... і вимкнув їх для себе назавсім, а трохи пізніше вимкнув і телебачення як таке; російськомовні книжки не купую так давно, що вже й не пригадаю, яка була остання (навіпаки, по малу позбуваюся, а якщо йдеться про щось дійсно інформаційно цінне, то намагаюся знаходити українські аналоги); а на “язику” коло і замкнулося: я нарешті чітко зрозумів, що якби послуговувався українською, то усі ті вищезгадані пункти мені б не закинули, адже був би я людиною українського культурного простору, “без компромату”. Так я остаточно пішов з їхнього простору в наші.

І ще один кінце важливий аспект: росіян (про всяк випадок уточню, що йдеться не про етнічне походження чи місце народження, а винятково про те, що в голові) я теж позбувся. Усіх! Зараз навіть нічого про них не знаю. Хіба що якісь базові речі щодо кількості дружин і дітей. Так, вони справді певним чином допомогли. Але тепер їх і їм подібних не має бути. Взагалі.

Сергій МЕЛЬНИЧУК,
юрист Української всесвітньої правозахисної організації:

— Почалося все з того, що 23 травня 2019 року президент України Володимир Зеленський на форумі інтернет-діячів iForum-2019 виступив недержавною мовою, чим порушив ч. 1 ст. 10 Конституції України.

Я звернувся до суду з позовними вимогами визнати протиправним використання президентом України під час здійснення своїх повноважень недержавної мови та зобов'язати його відмовитися від використання при здійсненні своїх повноважень недержавної мови.

Щодо мого першого позову Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду України відмовив у відкритті провадження за моїм позовом, аргументуючи це тим, що позивач, тобто я, не аргументував, яким чином президент порушує мої права.

Вважаю цю відписку абсурдною, бо громадяни не уповноважені оскаржувати повноваження президента України, оскільки це юрисдикція Конституційного Суду України.

Я подав апеляцію на цю ухвалу до Великої Палати Верховного Суду України. Велика Палата скасувала ухвалу першої інстанції і зобов'язала Касаційний адміністративний суд відкрити провадження за моїм позовом.

10 грудня 2019 року Касаційний адміністративний суд ухвалив рішення, в якому відмовив у задоволенні моїх позовних вимог, мотивуючи це тим, що позивач не довів порушення своїх прав та законних інтересів.

Основним мотивом відмови було те, що, виступаючи на форумі інтернет-діячів iForum-2019, президент України Володимир Зеленський не створив публічно-правових відносин, а якщо немає публічно-правового спору, то немає і підстав для розгляду в Адміністративному суді.

Я знову подав апеляцію до Великої Палати Верховного Суду України, і 8 жовтня 2020 року вона ухвалила постанову, якою частково задовольнила мої вимоги, скасувала рішення першої інстанції та закрила справу. Як зазначає Велика Палата, ця справа не повинна розглядатися за нормами адміністративного судочинства і, як зазначається судом у мотивації, взагалі не належить до розгляду будь-яким судочинством.

Велика Палата переконана в тому, що виступ президента на форумі інтернет-діячів iForum-2019 не є реалізацією владних президентських функцій і не створює публічно-правових відносин з позивачем. У контексті частини 1 статті Кодексу адміністративного судочинства відсутні підстави для розгляду цієї справи.

Також суд Великої Палати вважає рішення суду першої інстанції про те, що вислови президента України не створили безпосередньо для позивача жодного юридичного права, не зумовили прийняття рішення щодо нього і не призвели до виникнення публічно-правових відносин, — правильним і обґрунтованим.

Питання щодо тлумачення Великої Палати, що таке публічно-правові відносини, і є родзинкою цієї справи. Бо Велика Палата вважає, що публічно-правові відносини є суб'єктами публічної влади і громадянами виконуються лише в односторонньому порядку, коли влада створює права або обов'язки для громадян, тоді громадяни мають оскаржувати ці дії, бездіяльність або рішення.

Але це тлумачення тільки Великої Палати. Я, навпаки, вважаю, що як громадяни мають право контролювати здійснення державною владою своїх повноважень у відповідності до Конституції і законів України, так і державна влада має контролювати дотримання законності громадянами України.

24 червня 1999 року Конституційний Суд України у своєму рішенні щодо фінансування судів зазначив, що гарантією проти узурпації державної влади є норми Конституції, відповідно до яких органи державної влади та органи місце-

«Україна закінчується там, де закінчується українська мова»

В Українському кризовому медіацентрі відбувся брифінг на тему: “Судовий процес за позовом проти президента України Володимира Зеленського про порушення конституційного ладу застосування української мови як державної”. Учасники брифінгу обговорили питання: мова і національна безпека; відповідність постанови Великої Палати Верховного Суду України; антиконституційні рішення суду – загроза територіальній цілісності та суверенітету країни; українська мова – стратегічна зброя в російсько-українській війні. Пропонуємо читачам “СП” головні тези їхніх виступів.

вого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах своїх повноважень та у спосіб, передбачений Конституцією та законами України.

У своєму позові я зазначив, що президент України, привласнюючи собі повноваження визначати, якою мовою йому здійснювати повноваження глави держави, по суті здійснив узурпацію державної влади. На що Касаційний адміністративний суд відповів висновком, що під час судового процесу не було встановлено ознак захоплення влади президентом України. Постає питання: а що означає захоплення влади? Якщо будь-яка посадова особа, здійснюючи свої повноваження, діє у спосіб, не передбачений Конституцією і законами України, а на власний розсуд, як їй заманеться, це і є узурпація влади.

І те, що громадяни України не мають права оскаржувати протиправну діяльність посадових осіб і органів державної влади та місцевого самоврядування, лише сприяє узурпації влади.

До того ж, самого тлумачення Конституційним Судом України, що таке захоплення влади, немає — кожен розуміє, як йому заманеться.

Бачимо, що деякі депутати місцевих рад на сході та півдні України відмовляються використовувати українську мову під час виконання своїх представницьких функцій. Чи не одна з причин такого порушення Закону України в тому, що сам президент демонстративно порушує конституційний лад у сфері застосування державної мови?

Громадянське суспільство повинно контролювати діяльність органів державної влади. І коли держава належним чином не здійснює свої повноваження, громадянська воля має через суди або іншими засобами змушувати владу дотримуватися Конституції та законів України.

Віктор ШИШКІН,
суддя Конституційного Суду України у відставці:

— Негатив рішення Великої Палати Верховного Суду України в тому, що вони скасували рішення попередніх інстанцій і вважають позов у суд частково задоволеним. Разом із тим Велика Палата відмовила в задоволенні позову і вирішила закрити ці провадження. Це процесуально-юридичний нюанс, небезпека якого в тому, що з цим питанням в жоден суд звертатися вже неможливо.

Їхня аргументація, що президент виступив не в публічному просторі і не виконував функції органу управління. Але я ставлю питання: коли президент виступає перед публічною особою чи ні? Коли він спілкується зі своєю дружиною, то не є публічною особою. А коли виступає перед державними структурами, громадськістю, на форумах — він є публічною особою. І відповідно до рішення Конституційного Суду України 1999 ро-

ку “Про застосування української мови” він зобов'язаний виступати українською мовою.

Дмитро СНЕГИРЬОВ,
ствоголова громадської організації “Права справа”:

— Я був власником першої за часи незалежності української книгарні на сході України. До 2014 року там таких книгарень взагалі не існувало. Вона була відкрита приватним коштом, але за рік існування була змушена шість разів змінити своє місце розташування. Закривали з надуманих причин, інколи без пояснень. А після захоплення Луганська бойовиками цю книгарню взагалі спалили.

Також я був власником першого на сході України дитячого оздоровчого українського табору, що розташовувався на хуторі Макарова Станично-Луганського району. Це місце ми обрали не випадково. Тут проживають представники шовіністично налаштованого донського козацтва. Тому, з метою мінімізації російського впливу у цьому регіоні і тиску представників донського козацтва, був заснований цей табір.

Мені не дали його відкрити, хоча він був побудований приватним коштом і належав мені на правах приватної власності. Було навіть засідання з цього приводу Луганської обласної ради, де представники від ПСПУ та Партії регіонів виступали категорично проти відкриття цього табору. У засобах масової інформації полилися замовні статті “Тінь Шухевича над станицями”, “Не дамо підняти голову бандерівцям на історичних російських землях” та ін.

Хоча табір не відкрили, але нам вдалося певним чином знизити активність донського козацтва.

Що стосується захисту української мови, то хотів би згадати резонансну пресконференцію в Луганській обласній раді. До мене тоді звернулися учні та батьки Рубіжницької гімназії, де адміністрація забороняла функціонування україномовного класу. Користуючись можливостями медійного тиску, нам вдалося порушити це питання на загал і змусити керівництво гімназії залишити цей клас.

Але жодної підтримки в питанні українізації сходу України за всі роки нашої історії не отримали. При цьому йдеться не лише про державні інституції, але й політичні партії, які називали себе проукраїнськими чи націоналістичними. Коли постало питання закриття табору і книгарні, незважаючи на письмові і медійні звернення, жодна політична партія не відгукнулася. Більше того, мені пояснювали, що існує розподіл території. Відповідно, Луганськ і Донецьк — території Партії регіонів, і ніхто тут не буде сварилися з політичними елітами в питанні захисту осередків українства.

Свого часу я звернувся до суду з позовом щодо Родіона Мірошника — пресекретаря голови Луганської обласної

ради Єфремова. Згодом ця людина очолила Луганську телерадіокомпанію, що нав'язувала російські парадигми в українському інформаційному просторі. Він тоді назвав українців “недорасою”. Служба безпеки України, правоохоронні органи не знайшли у висловлюваннях цього депутата Луганської обласної ради складу злочину. А мене тоді викликали в СБУ з вимогою забрати свою заяву. Наразі Родіон Мірошник є представником так званої ЛНР в роботі Мінської підгрупи.

У 2013 році я долучився до акції “Марш вишиванок у російських містах”. Кількість українців, які тоді вийшли у вишиванках у Белгороді та Воронежі, мене просто вразила. Якщо у Луганську у цій акції взяло участь приблизно 15 осіб, то в Белгороді — кілька тисяч. Після цього на мене почала тиснути СБУ, що, мовляв, українізую райони Російської Федерації. То чі на той час інтереси захищала Служба безпеки?

Хотів би звернутися до історії. XII з'їзд РКП(б) у 1923 році прийняв постанову щодо українізації, яка тоді називалася коренізацією. Згідно з цією постановою, населення сходу України мали українізувати до 1926 року, тобто за три роки. За роки українізації кількість україномовного населення в Луганську зросла з 7 до 35%, було українізовано приблизно 42% працівників промислових підприємств.

Є постанова Сталінського окружного (нині Донецька область) РКП(б) 1930 року, згідно з якою за відмову брати участь в українізації пропонувалося притягувати до кримінальної відповідальності. А рішенням Луганського окружного РКП(б) за відмову вивчати українську мову звільняли з роботи і виключали з партії.

А ми з вами, шановне товариство, на 30-му році незалежності України обговорюємо питання, чи може президент спілкуватися російською мовою, чи мусить все ж українською.

Ще один приклад, тепер вже із сучасної історії. У 2014 році у місто Сватове приїздив загін учасників незаконних збройних формувань під командуванням Мозгового. Сватове — українське місто, на відміну від Луганська, не підтримало Мозгового. Неозброєні люди йому відповіли: “У тебе є година часу, щоб звідси забратися”. Така рішучість людей, які говорять українською. Потім Сватове стало першим містом, де були започатковані загони української самооборони. Не ЗСУ, не СБУ, а пересічні українці, які взяли в руки зброю, не дали можливості поширення “руського міра”, російської ідеології, російської мови на всю територію Луганської області.

Там, де панує українська мова, ніколи не буде панувати “руський мір”. Україна повинна просувати ідею українського світу. Україна закінчується там, де закінчується українська мова.

Власн. інф.

«Макдональдизація» вищої освіти: причини та наслідки

О. В. БОРИСОВА, доктор історичних наук, професор кафедри загальноосвітньої підготовки Луганського національного аграрного університету, м. Харків

Те, що відбувається нині в системі вищої освіти України і знайшло висвітлення у “Слові Просвіти” у статтях таких авторів, як професор Микола Тимошик¹, науковець Дмитро Дроздовський², має глибоку причину, яка коріниться в сучасній світовій політиці щодо вищої освіти взагалі. Цей процес уже знайшов своє визначення в літературі — “макдональдизація”. Про неї я і вирішила написати, щоб стало трохи зрозумілішим те, що відбувається у нас.

Поняття “макдональдизація”, введене Дж. Рітцером³, позначає розповсюдженість по світу функціональних принципів діяльності “Макдональдсу” та їхнього перетворення в установи організації суспільного життя. Цими принципами є: ефективність, обчислюваність, передбачуваність, контроль [3, с. 76–79].

Розглянемо, як вони проявляються у вищій освіті.

Ефективність. У “Макдональдсі” ефективно організовано процес, під час якого відбувається перехід від стану “голодний” до стану “ситий”. Перед закладами вищої освіти відповідно ставиться завдання організувати процес, у якому відбувається перехід від стану “не має вищої освіти” до стану “має вищу освіту”. При цьому стан “освічений” відходить на задній план, як і стан “смачно” в “Макдональдсі”. Адаже там не стоїть мета нагодувати людей смачною їжею — відвідувачів просто роблять ситими за їхні гроші.

Тож університет, аби бути ефективним, не мусить збагачувати інтелектуальний і духовний світ студента. Заклад має зробити з них фахівців зі строго позначеними компетенціями на ринку праці. Хоча це, здебільшого, лише проголошується, тож залишається деклараціями, за якими приховуються більш глибокі процеси.

Ефективність навчального процесу теж пов’язана з його оптимізацією — зменшенням трудомісткості й часових затрат. Тому на зміну традиційному іспитові, який приймав професор, прийшов тест і оцінювання відбувається швидше, а професора може замінити комп’ютер. На таку “ефективність” працює ціла сфера послуг: публікація лекцій сумнівної змістовної

якості, шпаргалки, відео-уроки, замовна підготовка рефератів, курсових робіт тощо. Ефективність у такому споживацькому сенсі — студент, доклавши мінімум зусиль, може отримати максимальний результат — необхідну йому кількість балів. Про глибину знань можна не говорити.

Обчислюваність. Це — система відносин, у якій якісні стани об’єктивуються за допомогою кількісних показників. Сучасний університет — місце, де кількісна об’єктивізація виконує особливу роль. Система оцінок спрямована на експлікацію якості знання у числовий еквівалент, тести це завдання тільки спрощують. Престижність спеціальностей визначається вартістю навчання. Університети конкурують за підвищення саме кількісних показників — кількості докторів наук, кількості публікацій у виданнях з імпаکت-фактором, індексу цитування, кількості абітурієнтів, забезпеченості книгофондом, різними матеріальними ресурсами тощо. Рейтинги університетів — це, по суті, винятково метричні показники. Боротьба за кількість стає неодмінною умовою існування університетів.

Передбачуваність. Ця риса “Макдональдсу” полягає в тому, що в який би ресторан мережі будь-де у світі клієнт не заходив, він зустріне однаковий набір товарів, послуг, обстановки, стиль обслуговування і зовнішній вигляд працівників. Українські університети важко, але ще зберігають притаманні їм особливості, однак тенденції передбачуваності уже з’явилися. Так, Болонський процес передбачає побудову уніфікованої освітньої системи і таких умов, за яких студент, переходячи з одного ЗВО до іншого, не відчував би різкого контрасту між освітніми середовищами. Фактично це підриває систему замкнених у собі університетів як центрів національної і регіональної культури. Навіть відучившись кілька років у ЗВО своєї країни, можна отримати диплом ЗВО іншої за умови набору необхідної кількості кредитних балів. Саме це робить результат передбачуваним у тому самому сенсі, у якому клієнти “Макдональдсу” знають ціну Біг Маку в різних точках мережі.

Контроль. Він у “Макдональдсі” здійснюється як щодо відвідувачів, так і щодо працівників. Тут ніхто довго не засиджується, тут усе націлене на те, щоб клієнт швидко поїв і пішов. Працівники виконують свої функції чітко і винятково за інструкцією, діючи як механізм. У вищій освіті це проявляється в тому, що університет перестає бути “другим домом”, він усе більше стає просто місцем, де студенти отримують освіту, — як для голодних “Макдональдс” — місце, де можна швидко “заморити черв’ячка”.

Найбільший контроль здійснюється щодо професорсько-викладацького складу. Унікальність курсів і творчий підхід до

викладання відходять на задній план, головне — інформативність дисципліни (тобто легкість відтворення) і чітко прописана методика. У механізмі “Макдональдсу” немає незмінних деталей (працівників) через однаковість операцій, таким же має стати й університет. Не професор має задавати стандарт освіти — стандарт освіти має затиснути професора в свої кимось колись придумані лабеті.

Отже, “макдональдизація” вищої освіти відбулась і відбувається, а здатність протистояти цьому незначна. І це стосується як пострадянського простору, так і західного. Як зазначають науковці, західні університети стали більш ефективними, більш передбачуваними і більш контрольованими, здатними запропонувати більшу кількість спеціальностей для більшої кількості студентів на фоні незмінності ресурсної бази⁴. І це не зустрічає жодного опору з боку академічної спільноти не лише в Україні, а й на Заході. Однак зауважимо, що це явище дуже небезпечно для майбутнього соціального і матеріального становища цієї спільноти, чого вона, на жаль, досі не усвідомила.

Причини “макдональдизації” вищої освіти. Назвемо головні.

1. Освіта на всіх своїх етапах перетворюється з підвалини людської культури у предмет споживання⁵. Як тільки Вчитель перестав бути людиною, що “сіє добре, розумне, вічне”, і став “надавачем освітніх послуг”, процес цієї трансформації став незворотнім. Авторитет вчителя став навіть нижчим за авторитет перукаря, а його суспільне служіння дорівнює його зарплаті. Учитель — лише частина технологічного процесу, що має назву суспільства, починаючи від лікаря-акушера і закінчуючи агентом ритуальних послуг. Як у “Макдональдсі” декларована мета зробити людей ситими є другорядною стосовно прибутку, так і в університеті декларована мета зробити людей освіченими є другорядною стосовно головної — підвищення конкурентоздатності на ринку освітніх послуг.

2. В умовах глобалізації в якості взірця управління вищою освітою використовується модель керування крупною корпорацією [6, с. 134]. Для університетів це означає відхід ролі університету, що виконує культурну функцію, до ролі організації, що пропонує підготовку в межах певного набору спеціальностей; розділення викладацької, наукової і управлінської функцій — керівництво університету в такій структурі вже не обов’язково має відповідати професійним якостям професора, як і менеджери “Макдональдсу” не зобов’язані вміти робити бургери. Вища освіта перетворюється на фаст-фуд. І замість поглиблення спеціалізації, що цілком відповідає процесу глобалізації, Міносвіти прагне створити величезні гібриди, які будуть випускати всіх — від пе-

рукарів до філософів. Продукція за таких умов неминуче буде деформованою. У “Макдональдсі”, наприклад, це розуміють і випускають наряду з бургерами ще й продукцію, приміром, італійської кухні. Але не розуміють цього в МОН України та й у самих університетах.

Наслідки. Будучи об’єктивно способом збереження і відтворення культури, освіта стає способом збереження і відтворення своїх власних інституціональних форм [7, с. 229]. Університети націлюються на самозбереження безвідносно до свого впливу на особистість студента. Саме порівняння “освітньої послуги” з чізбургером і кетчупом сприяє цьому.

Але це ж зовсім різні речі! Важко уявити, щоб людина, заплативши, наприклад, за гамбургер, не взяла його і не з’їла. Ситуація ж, коли студент платить за освітні послуги і не хоче ними користуватися — уже майже звична в усіх закладах вищої освіти. А іншого й не може бути, адже якщо від університетів вимагають тієї ж функціональності, що й від мережі швидкого харчування, то кількість людей, що ставляться до освіти формально, буде тільки збільшуватись, а їх підсумковий професіоналізм зменшуватись.

Компетенції, офіційно заявлені в університетських освітньо-професійних програмах, для студентів стають фікцією. Це позначається і на викладачах. Як тільки публікації та інші показники ефективності університету перетворились із засобу на мету, настав час спекулятивних дій, що деструктивно позначається на якості всієї системи вищої освіти. Держава жорстко регламентує діяльність університетів, не усвідомлюючи, що освіта — не бізнес, а університет — не корпорація, що має приносити якісь кількісні дивіденди. Освіта — це культура, а не забігайлівка.

Формалізація процесу освіти, як з боку студента, так і з боку викладача — об’єктивний наслідок цього. Імітація освітньої діяльності стає все більш масштабним явищем, водночас формальні показники при цьому тільки зростають. В університетах складається соціокультурне середовище, в якому сам результат не є важливим, важливою є його презентація. У спорті така ситуація призвела б до того, що спортсмени прагнули б отримати золоті медалі, не бажаючи перемагати реально. Так, студенти прагнуть успішно здати іспити і отримати диплом, але мало хто з них замислюється про реальні знання. Викладачі прагнуть виконати навчальне навантаження і зробити певну кількість наукових публікацій, але мало хто з них думає про реальний вплив на студентські уми і реальний приріст наукового знання. Так реальність результату навчання підмінюється симуляційними практиками.

Зволікання громадянського суспільства і наукового співтовариства України з реакцією на

негативні наслідки “макдональдизації” вищої освіти і подальших “болонізацій”, “скопусизацій”, профанації, плагіаторства та інших негативних наслідків “макдональдизації”, призводить до витворення університету монстра формалізму, в якому немає місця ні творчості, ні науці, ні почуттю власної гідності студента і викладача, а є лише симулякр здобуття освіти із зовнішніми атрибутами (документами з печатками), а не з глибоким внутрішнім сенсом.

Схоже, що адміністративний стан, який, разом із науковим, технологічним і культурним, має скласти, згідно з Д. Беллом⁸, новий і вищий клас постіндустріального суспільства, не бажає ні з ким ділитися цією “вишністю”. Мабуть, був правий Елвін Тоффлер у “Третій хвилі”⁹, коли застерігав, що бюрократія майбутнього цілком може використати новітні інформаційні технології задля встановлення власної і вже тотальної диктатури над усім людським суспільством.

Явище “макдональдизації” вищої освіти свідчить про те, що вона вже почала цей процес зі зниження рівня наукового і культурного суспільних прошарків — з рівня еліти до рівня бідняків з наступним виштовхуванням їх з нового класу взагалі. Технологічний стан вона при цьому тільки використовує. І якщо академічна і наукова спільнота світу не об’єднаються і не виступлять проти “болонізації” та “макдональдизації” науки і вищої освіти, то буде пізно — їхній навіть нинішній соціальний статус, не кажучи вже про майбутній, буде безжалюдно знищено.

Література:

1. Тимошик М. Українська гуманітарна наука під дамокловим мечем “Скопусу”. Слово Просвіти, № 2 (1006), 14–20 січня 2021. — С. 2–3.
2. Дроздовський Д. Скопус: науковий інтернаціоналізм чи колонізація? Слово Просвіти, № 4 (1008), 28 січня — 3 лютого 2021. — С. 10.
3. Рітцер Дж. Макдональдизація общества 5. — М.: Праксис, 2011. — 592 с.
4. Одушкін О. Університет в Україні: між модерною “макдональдизацією” і феодальною “кабакацією”. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2009/03/11/3794635/>
5. Игнатова Н. В., Никитин А. П. Образование как предмет потребления. Идеи и идеалы. 2014. № 1, т. 2. — С. 81–88.
6. Диев В. С. Управление университетом в условиях академического капитализма: иерархия или сеть? Идеи и идеалы. 2017. № 1, т. 1. — С. 128–135.
7. Никитин А. П. Макдональдизация высшего образования. Идеи и идеалы. 2018. № 3. — С. 221–232.
8. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество — Введение.
9. Тоффлер Э. Третья волна.

Перша хвиля політичної еміграції

Поразка гетьмана Івана Мазепи та шведського короля Карла XII у Полтавській битві 1709 року, що її у вітчизняній історіографії називають “Полтавською катастрофою”, каральна експедиція московських військ в Україну та знищення Запорозької Січі радикально змінили розклад сил. Московське царство трансформувється в Російську імперію, а Гетьманщина потрапляє під вплив московського царя Петра I. Шведи й п'ять тисяч козаків-союзників були змушені емігрувати до міста Бендери на території південної Османської імперії Молдавії (нині Придністров'я). Разом із королем Карлом XII та гетьманом Іваном Мазепою в Бендерах опинилися й генеральний писар Пилип Орлик, племінник Мазепи Андрій Войнаровський, військовий обозний Іван Ломиковський, 500 козаків із Гетьманщини й понад 4 тисячі запорожців на чолі з кошовим отаманом Запорозької Січі Костем Гордієнком.

До першої хвилі політичної еміграції потрапили 50 старшин, серед них — представники козацьких старшинських родів Полтавщини: родини Мировичів (зокрема генеральний бунчужний Федір Мирович) та Горленків; генеральний осавул Григорій Герцик, Атанас, Іван і Ганна — діти полтавського полковника Павла Герцика. Ганна стала дружиною Пилипа Орлика, розділила з ним усі складнощі життя в еміграції, була надійною помічницею в політичних справах. За свідченням Пилипа Орлика, всі вони допомагали в розробленні “Правового укладу та Конституції відносно прав і вольностей Війська Запорізького” — документу, що увійшов в історію як перша Конституція України 1710 року.

Шведський король Карл XII навіть після поразки під Полтавою не мав наміру полишати боротьбу у Східній Європі. Він задумав нову операцію, що мала закріпити Україну за новообраним на еміграції по смерті Мазепи законним гетьманом Пилипом Орликом. Тож той уклав союз із кримськими татарами та Османською імперією, яка 8 листопада 1710 року оголосила війну Московії. До створеного союзу увійшли запорожці, шведи й татари. 23 січня 1711 року між еміграційним урядом Пилипа Орлика та Кримським ханством був підписаний Кайрський договір про оборонно-наступальний військовий союз. Пилип Орлик показав себе неабияким дипломатом. Школа, що він її за молодих часів пройшов на службі в гетьмана Мазепи,

Відчайдушна спроба визволити Україну з-під московського царя

310 років тому, в лютому 1711 року, розпочався військовий похід гетьмана Пилипа Орлика на Правобережну Україну задля визволення її від військ московського царя Петра I

зокрема на посаді генерального писаря, відіграла велике значення. Значною дипломатичною заслугою Орлика було те, що йому вдалося зобов'язати татар при вступі на українську територію не брати ясиру — полонених, не грабувати церков і не робити насильства. Заручником — гарантом виконання Кайрського договору у столиці Криму Бахчисараї залишився син Пилипа Орлика, Григорій. Шведський король брав на себе зобов'язання вести війну доти, поки Україна не буде визволена від московського панування, а турки і татари обіцяли свою допомогу у цій боротьбі.

Листи-універсали Пилипа Орлика

Пилип Орлик дуже добре підготувався до походу. Завдячуючи Конституції, яка задовго до класичної американської проголосила пріоритет демократичних принципів, він отримав велику підтримку серед козаків. Також розсилав листи-універсали, в яких закликав народ до повстання проти влади московського царя. А ще надіслав листа із закликом до боротьби гетьману Лівобережжя Івану Скоропадському, що дуже налякало московський уряд і царя Петра I. “Московщина переживала в 1710-11 рр. далеко не кращі часи. Довга війна зі шведами, хоч і скінчилася царською перемогою, та, все ж таки, давалася йому добре знати. Погане матеріальне становище населення, нестача фінансів, незадоволення старшин-іноземців, яких багато було в Петровій армії; дорожнеча, особливо на м'ясо й інші продукти скотарства внаслідок епідемії серед рогатої худоби — все це дуже ускладнювало положення царя на випадок війни. На Україні було ще гірше... Правобережжя обсадили московські війська, що поводитися з населенням, як хотіли. Так 10 грудня н. ст. 1710 р. пише пруський

резидент у Польщі Лельгефель до свого короля, що москалі роблять страшні безчинства на Поділлі: беруть хліб і сіно, не залишаючи селянинові ні крихти на прожиток; голодна смерть загрожувє через те і людям, і худобі. Цілком зрозуміло, що така господарка дуже допікала і поспільству, і козацтву. І воно знову стало покладати свої надії на запорожців та Орлика. Коли почали розходитись по Правобережжю Орликові універсали із закликом до боротьби проти москалів, то вони знайшли вже для себе цілком підготовлений ґрунт”, — зазначають автори наукового інтернет-порталу “Ім'я Івана Мазепи”.

Військова операція на Правобережжі

11 лютого 1711 року Пилип Орлик розпочав основну частину операції, і армія вирушила з Бендер. Татарська частина об'єднаного війська складалася з буджацької та білгородської орди, на чолі якої стояв син кримського хана — султан Галга. Поляки (прихильники Станіслава Лещинського) виступили під командування київського воєводи Юзефа Потоцького та старости Галецького. Запорізькі козаки йшли під проводом кошового отамана Костя Гордієнка. Разом поляки і запорожці мали 6–7 тисяч людей. У складі армії також була невелика кількість шведів (близько 30 старшин). Головнокомандувачем був Пилип Орлик. Маючи порівняно незначні власні сили, спиратися йому доводилося переважно на татар.

“Турки, як можна думати, надавали операції на Україні другорядне значіння і свого війська не дали, готуючися до доволно зудару з москалями. Татари, як відомо, ніколи не визначалися стійкістю; добрі кіннотчики, були вони здатні для найзду, маневрової війни, тільки не для поступового, систематичного опанування території”, — стверджував у журналі “За державність” (№ 4, 1934 рік) дослідник історії України XVII — початку XVIII ст., зокрема українсько-шведських відносин, редактор історичного відділу “Енциклопедії українознавства”, професор Українського вільного університету у Мюнхені, засновник Богословсько-педагогічної академії Української автокефальної православної церкви, автор 140 наукових і науково-популярних досліджень Борис Крупницький.

Шведський король Карл XII деякий час супроводжував армію, але невдовзі повернувся до Бендер. Біля Рашкова армія перейшла на територію Правобережної України і швидко почала посу-

ватися вперед. У першій половині лютого 1711 року вона розмістилася в широкому районі між Немировим, Брацлавом і Вінницею. Спочатку ситуація складалася сприятливо для Пилипа Орлика. Суспільство та майже всі правобережні козацькі полки перейшли до лав його армії. Важливим чинником такої прихильності населення було не лише незадоволення московською владою, а й те, що тепер армія не дозволяла знущання та грабежі. У цьому була, безперечно, заслуга самого гетьмана. Орлик стояв на сторожі права й порядку, розуміючи, що від цього залежить, у першу чергу, успіх задуманої операції. Спротиву з боку московських сил не було: генерал Волконський і підлеглий йому генерал Відман, що стояли на кордонах Молдавії, відступали без бою. Проти полків Орлика виступило військо під командуванням промосковського козацького осавула Григорія Бутовича, яке було розбите в бою під Лисянкою, самого осавула взяли в полон. Перемога під Лисянкою мала значний резонанс. Українські міста, в тому числі полкові — Богуслав і Корсунь, здалися без бою. Дорога на Білу Церкву стала вільною.

Зрада союзників

Однак почалися проблеми з провіантом, тож посилювалися ревізії у населення. Унаслідок цих труднощів захиталася дисципліна — не тільки татари, але й поляки чинили насильство над мирним населенням.

Облога Білої Церкви 25–27 березня успіху не принесла. “Два рази пробували козаки протягом другого й третього дня облоги, закріпившись у нижньому городі та поробивши шанці, атакувати самий замок, але не мали успіху. Показалося, що без достаточної й відповідного калібру артилерії здобути замок штурмом не можна”, — пояснює Борис Крупницький у своїй монографії “Пилип Орлик на Правобережній Україні в 1711 р.”.

Не бачачи прогресу у штурмі фортеці, татарська армія знялася з місця та, розкинувши свої заго-ни майже до Дніпра, рушила на південь до Бугу, беручи ясир, та

руйнуючи поселення. Зрада татар мала катастрофічні наслідки для всього походу: правобережне козацтво, що приєдналося до Орлика, почувши, що татари плондрують села й містечка та беруть людей у ясир, кинулося рятувати своїх близьких. Унаслідок катастрофічного зменшення армії довелося припинити облогу Білої Церкви та відтягнути решки війська до Фастова. Звідти поляки вирушили у напрямку Полісся, а Пилип Орлик із залишками армії (3 тисячі) відійшов до Бендер, звідки й починався похід.

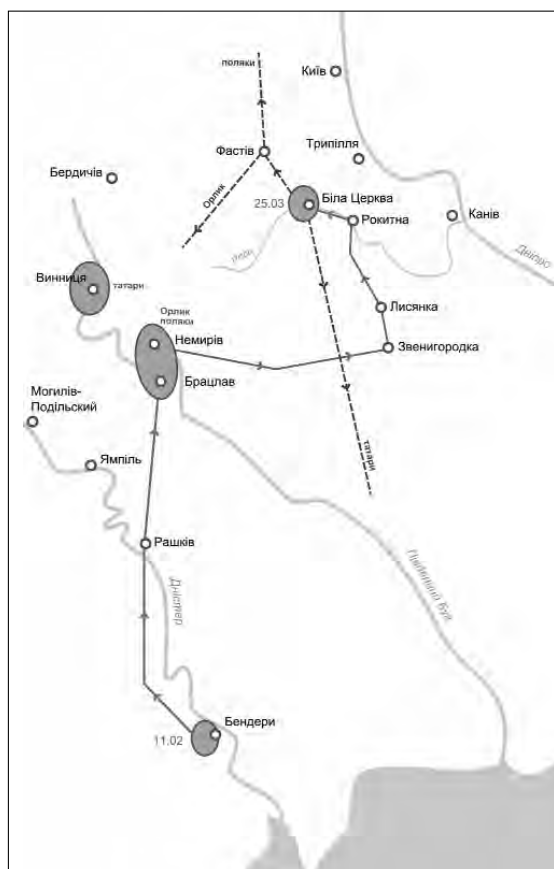
Провал походу мав тяжкі наслідки для самого Орлика та для українсько-шведської орієнтації, яку він провадив у життя. Репутація гетьмана серед населення України сильно постраждала через дії татар. Навесні 1711 року московська армія під проводом Бориса Шереметьєва попрямувала до межиріччя Дністра та Прута, розпочавши Прутський похід. Пилип Орлик та запорізькі козаки ще воювали проти Московщини у Прутській кампанії влітку того року. Однак настроїв населення Правобережжя, Лівобережжя й Слобожанщини це змінити вже не могло.

Нині ворог той, що і в часи Пилипа Орлика

Ця програна битва не означала програш ідеї державної незалежності. У добу Української революції 1917–1921 років відродилися козацькі традиції. Вони стали основою для розбудови збройних сил Української Народної Республіки (УНР), керівництво якої спиралося на військово-козацькі звичаї славних попередників. Це простежується в найменуванні військових формувань на честь Івана Мазепи й Костя Гордієнка, а ще в одностроях і зовнішньому вигляді вояків Армії УНР, кашкеті-“мазепинці”, шапках із кольоровими шлицями та інших елементах старовинного українського військового одягу. Часто білці Армії УНР за зразком козаків голили голови, залишаючи лише оселедець.

Історичним спадкоємцем Гетьманщини XVII–XVIII століть та УНР є сучасна Україна, що відновила державність 30 років тому — 24 серпня 1991 року — і яка вимушена й нині, під час російсько-української війни, відстоювати незалежність із тим же споконвічним ворогом, що й козаки гетьмана Пилипа Орлика.

Олег ПУСТОВГАР, регіональний представник Українського інституту національної пам'яті в Полтавській області (за матеріалами Науково-дослідного центру гуманітарних проблем ЗСУ та наукового порталу “Ім'я Івана Мазепи”)

Олеся КОВАЛЬЧУК,
заслужений учитель України,
почесний член ВУТ “Просвіта”

Повчальний досвід зі столітньої давнини

Задля належного аналізу людського поступу у його причинно-наслідкових виразах здавна прийнято міряти час століттями. З цього погляду нині доречно поміркувати, чим же пам'ятний для Волині, попри грікий присуд Ризького договору, отой віддалений на століття 1921 рік, усе-таки у благотворному плані.

Серед небагатьох позитивів, при вже новому поневоленні, чи не перше місце належить просвітянському рухові, який мав за мету чинити послідовний спротив агресивній колонізації, зміцнюючи українську ідентичність краян.

З документальних джерел відомо, що організувала і турботливо плекала його ще від 1918 року Луцька “Просвіта”, налегливо розбудовуючи мережу своїх філій. Через 10 років їх функціонувало уже понад сотню. Одна зі створених найраніше, 19 лютого 1921 року, – Жидичинська (волинське село Жидичин – найбільше відоме із сивої давнини завдяки Свято-Миколаївському монастиреві, до якого приїздив молитися в 1227 році князь Данило Галицький).

Вдивляючись у характерне для тогочасної України колективне фото земляків, не можна не відчуті усвідомленої серйозності життєвого вибору цих подвижників високих ідей. Саме такі, як вони, – зрілі віком та зовсім юні, сільські інтелігенти та пересічний люд – цілеспрямовано обертали даний Богом земний і духовний простір, означуючи-маркуючи його рідним словом, піснею, національними строями (з увиразненням їх ролі жовто-блакитними барвами!) та наполегливою боротьбою за християнське віросповідання по-українськи.

Хто ж брав на себе головну відповідальність у сприянні подвижницькій праці значного загалу односельців? Були то відомі громадські діячі: Іван Власовський – історик-науковець із вищою богословською освітою, директор Луцької української гімназії, Євген Петриківський – концесіонер цього закладу і незмінний голова Луцької “Просвіти”, Модест Левицький – знаний письменник і лікар та інші свідомі свого обов'язку просвіт'яни-інтелектуали з Луцька. Усі вони були переконані, що “Просвіта” – це насамперед “школа народу” і покликана виховувати “людей чину”. Ці щирі українські патріоти знаходили час навідуватися в Жидичин, як і до інших філій, не лише з виступами на публічних тематичних заходах, а й консультували місцевий актив, надавали практичну допомогу в художній самодіяльності, тішилися успіхами підопічних.

А на місці самовіддано волонтерили шестеро членів Ради філії на чолі з головою І. І. Бондаруком, який мав незаперечний авторитет у се-

Жидичинський просвіт'янський хор у 1928 році.
У центрі – диригент Василь Бабіченко

лі завдяки світлому розуму, освіченості та відповідним моральним якостям, до того ж був депутатом Луцького сеймику. Словом, було біля кого солідаризуватися. І хоч поліція ніколи не спускала з “Просвіти” очей, а участь у її діяльності кваліфікувалася як “дзяланне антипанствове”, тобто державний злочин, успішність роботи ентузіастів була разючою до неймовірності.

За традицією народної демократії стали звичними легальні та напівлегальні зустрічі членів Ради філії з громадськістю – чи то перед обов'язковим відзначенням Шевченківських днів і знакових історичних дат, чи задля організації хресних ходів до Хресто-Воздвиженської церкви в Луцьку та походів до Козацьких могил під Берестечком. Особливо плідною виявилась культуротворча робота. За короткий час просвіт'янський хор під орудою Михайла Бондарука, а потім Василя Бабіченка розрісся до 48 добре вишколених учасників. У репертуарі – понад 20 народних пісень переважно героїчного змісту та на тексти Шевченка. Високий виконавський рівень засвідчився не тільки у своєму, а й сусідніх селах, особливо на велелюдному святкуванні 10-річчя “Просвіти” в Луцьку.

У той день ще на світанку урочисто споряджена чисельна колона вирушила хресним ходом від Свято-Миколаївського храму до Луцька. Перед вело дівоче товариство, прибране по-українськи та з розкішними синьо-жовтими букетами в руках. Пообіч пішого люду їхали на білих конях під розгорнутими національними стягами вершники в козацьких строях.

Як запам'яталося присутнім на святі, по службі Божій відбулося велелюдне віче з довготривалим концертним, де “Заповіт”, здавалось, долинав до самих небес.

Потужно діяв і керований Петром Настенком драматичний гурток, що став справжнім народним театром, де на провідних козацько-героїчних ампулах спеціалізувалися не лише постійні виконавці, а й дублери.

Неабиякої майстерності набули струнний оркестр і танцювальний гурток, якому у репетиціях допомагав сам Ва-

силь Авраменко – знаний у світі хореограф, що приїжджав до Луцька на запрошення “Просвіти” аж зі столиці Чехії (до слова, там він навчав танцювальному мистецтву нашу майбутню національну героїню Олену Телігу).

Ефективно функціонувала під опікою Хоми Кушнірука книгозбірня, фонд якої складався переважно з української класики і за даними 1931 року нараховував 1400 одиниць. Діяло ще й чотири похідних бібліотеки. За окремими творами (“Перед бурею” М. Старицького, “Бояриня” Лесі Українки, “Під Корсунем” А. Кашенка) читачі ставали в чергу, а серед молоді поширилася своєрідна мода знати напам'ять поезії Шевченка, поеми “Євшан-зілля” Миколи Вороного та “Крути” Олекси Стефановича. Особливим попитом користувався буквар С. Черкасенка “Початок”. Не одна просвіт'янка пожиттєво утримувала в пам'яті вивчений ще дитиною віршик-настанову про “дівчинку маленьку – українку молоденьку”, для якої “знак рідненький – Лев і Тризуб золотенький”.

Визначну перемогу було здобуто в освітній царині: всупереч залізобетонному опору влади сільська школа перейшла на українську мову навчання, чого, на жаль, не вдалося домогтися іншим філіям.

Домежних зусиль доклалося до українізації Свято-Миколаївської парафіяльної церкви: молоді хористи по-українськи переспівали прихильників старослов'янщини і чемно випровадили їх з храму разом із дяком “дідом Хльориком” та попомоскалем Анжулевичем (до

слова – депутатом III царської Думи).

Прикметно, що в багатопроблемну церковну справу, як і в усю діяльність “Просвіти” на Луччині та Рівненщині, досить вагомий внесок зробили політичні емігранти з України, які мали побіч бойового та політичного і значний просвіт'янський досвід. У цьому зв'язку Жидичин із вдячністю згадує отців Варваріва, Пашевського, П'ятаченка, псаломника Бабіченка та ін.

Дбалось в міру можливого і про матеріальний добробут: ширився кооперативний рух, запрацювали молочарня, крамниця, так званий Народний банк, позичальня “Сільський господар”. Село гуртувалося під гаслом “Свій до свого по своє” і завдяки громадській касі та толОкам з'явилося тверде покриття на головній дорозі, постав ошатний будинок “Просвіта” та кам'яний пам'ятник на Могилі січових стрільців, було придбано будівельний матеріал для нового приміщення школи.

З особливим зацікавленням бралися до діла симпатички антиалкогольного товариства “Відродження”, з огляду на парубоцьку варту навіть трохи підпили на публічних заходах не з'являлися взагалі, а два шинкарі виїхали геть. Було престижно не пити і не купувати горілку. Хлопці вважали за потрібне вітатися із зустрічною дівчиною, злегка піднявши головний убір (як на тепер – просто фантастика!).

Чи треба дивуватися, що чисельні успіхи зміцнювали віру патріотів у свої сили і в задумах на майбутнє увиразнився політичний орієнтир? Отож коли нишівно запрацював із 1932 року закон про заборону “Просвіти”, традиції її боротьби за рідну мову, культуру, а відтак – долю і волю України революційно модифікувалися в діяльності осередку ОУН(м), ядро якого склалося з активістів філії – Хоми і Сидора Кушніруків, Лідії Жомерук, Зіни Бахової, Павла Бондарука (колишнього вїята Рожищенської гміни) та ін.

Саме вони стали уже при німцях ініціаторами та завзятими будівничими меморіального комплексу в центрі села на знак пам'яті про розстріляних енка-

ведистами побратимів по “Просвіті” у Луцькій тюрмі 23 червня 1941 року та про спалених підпільників-мельниківців у клуні на Вишкові 22 травня того самого року.

Меморіал складався з високого насипу – символічної могили, яку увінчував тризуб із багнетом. Біля підніжжя було розміщено стенди з фотознімками полеглих “за волю України” та зображенням виконавців кривавої розправи при кулеметах на тюремнім подвір'ї.

При відкритті пам'ятної споруди виступала з концертом запрошена ініціаторами-модераторами дійства знаменита капела бандуристів Григорія Китастого. Її слухали тут, як то читаємо у книзі Григорія Костюка “Зустрічі і прощання” кілька тисяч присутніх. Далі процитуємо: “Приїзд і виступ перед таким людським стовпишем капели бандуристів, а надто ще прикінцева промова адміністратора – усе це викликало такий ентузіазм і патріотичну демонстрацію, аж переяляло німців і розлютило”. Як знаємо, відтак увесь її колектив було спроваджено за межі України геть.

На щастя, всупереч важким випробуванням відомими політичними реаліями, у селі було кому дорожити орієнтирами “Просвіти” навіть за радянської влади.

По-своєму вірність просвіт'янським традиціям засвідчили вихідці із сімей ветеранів організації, яких ще в дитячому віці було вивезено “за Україну” разом із дорослими на Сибір. Після повернення, під свіжими вітрами “перебудови”, чи не всі вони влилися у Народний Рух України, а згодом самозречено доклалися до формування парафіяльної громади УПЦ Київського Патріархату. І хіба не так сталося й у багатьох інших містах та селах?

Власне, в означений час таки від них – нащадків просвіт'ян 30-их років минулого століття – автору, як члену НРУ і оновленої “Просвіти”, помімо документальних джерел, вдалося назбирувати багату потрібну інформацію при модеруванні численних масових заходів на підтримку української державності і патріотичного Жидичина (на жаль, є й досі малоросійський). Зрозуміло, що частка їх подана і у викладеному вище матеріалі...

На підсумок – кілька акцентів із осмислення реалій столітньої давнини.

Акцент перший. Обов'язкова умова успішної роботи в ім'я високих ідеалів – то “згода в сімействі” – надто між поколіннями та в територіальному обсязі.

Акцент другий. Не принижуймося надією на загальне добро без власного чину.

Акцент третій. Ти – українець, і своїм життям маєш гідно представляти націю.

А продовжити цей перелік читач може сам.

Андрій ГУДИМА: «Важко творити Україну, трудно й любити її...»

Ім'я Андрія Гудими відоме на обширах нашої літературної ниви. Цей символічний образ – “нива” – дотичний до сутності автора: за фахом учений-агроном, кандидат наук, доцент – понад тридцять років працював у сільськогосподарському виші і... автор 55 видань (поезія, проза, драматургія, публіцистика). Восени минулого року в обласній Торгово-промисловій палаті (Біла Церква, Київська область) він презентував незвичайне благодійне видання епопеї “Україна – це доля”, незвичайне вже тим, що це тисячолітня історія України в поемах та віршованих романах. Голова Білоцерківського міськрайонного об'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка Костянтин Климчук зустрівся з письменником задля змістовної бесіди.

– Насамперед, Андрію Дмитровичу, дякуємо за добродійний проєкт “Україна – це доля”, започаткований на Київщині семитомником Ваших творів (2017). Таку щедрість – весь наклад безоплатно віддати школам і бібліотекам – нині на літературних теренах нечасто зустрінеш. Не згортаєте проєкт?

– Ні. Благодійники допомагають мені з виданням, а я, за великим рахунком, благодію Україні, духовному збагаченню історичної пам'яті народу й особливо підрастаючого покоління. Бо минуле, за будь-яких часів, належало і належить майбутньому.

– Минулого року вийшла у світ Ваша, однойменна з проєктом, епопея “Україна – це доля”. Коли виник такий грандіозний задум? Як Вам творилося?

– Задум виник майже сорок років тому, коли “молодий я, молодий, повен сил та відваги” (П. Тичина) взявся, – та не “жартувати для розваги”, – за триптих (звід) поем “Замкова гора”. Завершивши третю поему “Зашуміла тополя” (селянсько-козацьке повстання під проводом К. Косинського, 1521–1593 рр.) та випустивши у світ збірку поем “Дзвони над Росією” (1988), тоді й подумалося: “А що, як спробувати...” А як писалося?... Я ніколи не тримав душу за крила.

– Робота у виші – педагогічна, навчальна, виховна, наукова, методична – це й художня література. Просто неймовірно. Грантом епопея. “Великоєпно!” – вигукнув би Вінграновський. Наша література може похвалитися аналогічним виданням?

– Ви згадали геніального Миколи Вінграновського. Так, це його “великоєпно” – улюблене слово як свідчення найвищої похвали. Я знайомий з ним і був удостоєний саме такої честі за роман “Кара без вини” (про Голодомор в Україні 1932–1933 рр.). А що до “аналогічного видання”... Колеги та науковці, котрі вже встигли познайомитися з епопеєю, стверджують, що історія української літератури не має такого видання. І я їм вірю.

– Головні персонажі романів: Криштоф Косинський і Северин Наливайко, Іван Богун і Богдан Хмельницький з плеядою полковни-

ків, Іван Мазепа, Максим Залізняк та Іван Гонга, Устим Кармалюк – про них писали корифеї. Не бентежило таке сусідство?

– З відповіддю дозволяю собі послатися на Віктора Мініяйла, який, прочитавши роман “Устим Кармалюк”, написав у передмові до мого двотомника вибраних творів (1996 р.): “Незважаючи на те, що тема Кармалюка була вже розроблена в українській літературі М. Стариським, і В. Кучером, і В. Гжицьким, і М. Тарнавським та й іншими, менш відомими авторами, Андрій Гудима не побоювався такого сусідства й сміливо пішов на власні пошуки, й до його честі, не осоромив власного пера”. Від себе смію додати: роман “Устим Кармалюк”, підкреслюю – віршований, – все-таки перший у літературній історії.

– Не потерпаєте, що хтось із опонентів може “не побачити” в епопеї “нового”? Мовляв, майже “все публікувалося...”

– “Все”, та не все. “Іван Богун” і всі додатки публікуються вперше. Значно оновлена поема “Третьє пришествя”. Твори в епопеї представлені як цикли, упорядковані в хронологічному порядку. А щодо можливих опонентів... Я у “Передмові” передбачливо й цілком довірливо звертаюся до таких: Я – оптиміст. І млість не обіве'є Моє гонорство, в ороні не скряче. Гей, побратими! Я сказав своє. Нехай, хто зможе, зважиться на краще.

– Що превалює у Ваших романах – інтелект, фантазія, документалістика?

– І перше, і друге, й третє. Та все ж – історичність. Усе в міру і до свого часу. Персонажі говорять самі за себе: вони були і залишаються. Більше того, в окремих випадках спростовую фантазії деяких авторів. До прикладу, один із таких (у романі “Іван Богун”) пише, що у полковника за дружину була племінниця брацлавського воеводи Ганна і що вона пережила свого обранця. Я ж підступаюся зовсім близько до правди: так, Ганна, але козачка. І померла вона після пологів, залишивши Іванові синочка їхнього – Грицюню. Одружитися вдруجه Богунові не поталанило.

– Ви так само “підступилися ближче до правди” стосовно Івана Гонти в романі “Клекотіли орли”: Люде мій! Не вбивав я, не різав синів!

Син у мене один.

В мене інших не буде...

– Натякаєте, що нібито спростовую Шевченка? Є такі рядки в “Гайдамаках”, де Гонга (в Умані): “Махнув ножем – І дітей не стало!” Ні, не спростовую. Бо Шевченко не був би Генієм, аби у “Передмові” до поеми не передбачити подібну зацікавленість: “Про те, що діялось на Україні 1768 року, показую так, як чув од старих людей; надрукованого і критикованого нічого не читав, бо здається, і нема чого...”

– В епопеї чимало уваги віділено жіноцтву, так би мовити, думврату. Маємо на увазі “спільність двох”: Наливайко – Барбара, з тим – Оріся; Богун – Ганна, з тим – Оксана; Мазепа – Мотря; Залізняк – Оріля; Кармалюк – Парія, з тим – Тетяна Процькова і Наталочка-попівна. Так насправді було, чи вигадано Вами, щоб узяти читача (за В. Мініяйлом) “за чемери і вже не відпускати”?

– У Мініяйла є й інше визначення: “Твір не буде людяний без обожнювання жінки, бо все, чим живе людство, – в ній”. А проте – конкретніше: Оріся, Оріля, Наталочка вигадані. Але так, що читач, зустрівши, вже не хоче полишати їх. Водночас хочеться дещо освіжити у пам'яті читачів: у ту бурхливу добу загальнонаціонального визвольного підйому жінки залишалися не лише берегинями родинного вогнища. Відомо, що член шведського посольства до Б. Хмельницького К.-Г. Гільденбрат відзначав не тільки вроду українських жінок, але й незалежність та відвагу. Хіба потрібно яскравішо-

го прикладу, як учинок Олени Завістної, дружини загиблого сотника? Зрозумівши, що ворог намертво оточив містечко Буша (Поділля, 1654 р.), вона підпалила пороховий погріб і загинула разом із дітьми, але не здалася в полон. І таких прикладів лічити – не перелічити.

– Епопея прийшла до читачів. Її читають, твори студіюють, учнівські науково-дослідницькі роботи отримують призиви місця на Всеукраїнському конкурсі-захисту Малої академії наук України. А як реагують науковці виші? Відомі утішні приклади?

– Грішно було б скаржитися на неувагу. Мені відомі фахові наукові статті старшої викладачки Миколаївського Національного університету кораблебудування (кафедра прикладної лінгвістики) Н. С. Мочалової, яка ґрунтовно опрацювала роман “Кара без вини” і трилогію “Тече до Бога моя сльоза”. Н. М. Тимошук (кафедра української літератури Київського НПУ ім. М. П. Драгоманова), взявши одним із об'єктів вивчення “Кару без вини”, захистила кандидатську дисертацію. Такого самого результату досягла Л. В. Романенко (кафедра української філології Маріупольського державного гуманітарного університету), опрацювавши в числі інших творів роман “Устим Кармалюк”. А доцент В. П. Біляцька (кафедра філології та мовної комунікації НТУ “Дніпровська політехніка”) використала як об'єкт вивчення віршовані романи “Северин Наливайко”, “Сповідь Мазепи”, “Клекотіла орда” та “Устим Кармалюк” і захистила докторську дисертацію. Ці ж твори ґрунтовно проаналізовані й належно оцінені в двох монографіях.

– Наша поезія багата на нев'ягучі вінки, якими народ усла-

влював своїх співців: Володимир Сосяка – “соловей України”, Павло Тичина – співець “чуття єдиної родини”... А Вас ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка удостоїла найвищої відзнаки – медалі “Будівничий України”. То можна...

– Я не міряю себе під корифеїв. Нині всі порядні служителі національно-патріотичної духовності повинні без усяких експериментів та містерій, – ми не в середньовічному театрі, – не зволікаючи, розбудовувати Україну. Наекспериментувалися – пора братися за розум. Змарнуємо час – погубимо Україну.

– У післямові до епопеї Ви переміняєте клопотами, які свого часу “нещадно колотили душу нашого Пророка” – “Кали / ми діждемося Вашингтона / 3 новим / праведним законом?.. / То діждемося його чи?..”

– Я – ні, Ви – може... Минула ся ілюзорна пора, коли державою бучімто могла “руководити даже кухарка”. Нинішній глобалізований світ слухається лише гострого й далекоглядного розуму і підчиняється розумній волі. Наше суспільство позбавлене такої радості, і це не докір – наслідки несуттєвості трагедії, над українським народом, особливо впродовж останніх століть раз по раз проносилися урагани штучного відбору в найгорстокішому його прояві: у повстаннях та визвольних війнах гинули кращі з кращих. Із нас поволі виточувалася державницький дух. Ми втрачали здатність думати й чинити подержавному вириваючись з-під сваволі, здобували ілюзорну волю. А ще – нас нікому не навчає власна трагічна історія, ми інколи навіть намагаємося відхреститися від певних її уроків. Якщо тверезо проаналізувати наше життя-буття, то матимемо плачевну ситуацію: наша доба нагадує “Руїну”, що звалилася на голову України одразу ж по “Хмельниччині”. Кожному балакуну від політики, – а таких – хоч гати гати, – дай булаву та й квит! Ми, – навіть доходить до абсурду, – гарячково шукаємо “Вашингтона”. Сізіфова праця. Його народжує народ, а вирощує подвижницька праця в ім'я того ж таки народу. Саме сутність цієї, надважливої проблеми я розгортаю в поемі “Третьє пришествя” як заключній частині епопеї “Україна – це доля”.

– Андрію Дмитровичу, що б Ви порадили нам зав'язати у вузлик національної пам'яті?

– Одне, але перевірене століттями: “Невмирущий той народ, який знає свою історію і робить з неї мудрі висновки”.

– І нарешті, що мовите наостанок нашої бесіди?

– Не співатиму “Ще не вмерла...”. Кажу переконано й однозначно: “Слава Україні!”

– Героям слава!

Вів бесіду Костянтин КЛИМЧУК, м. Біла Церква

Христина КУЙБІДА-КРИШКЕВИЧ: Голубівна

Цей світ жорстокий
голубити буду,
ніжити буду,
Щоб став добрішим.
18.11.1998

Впала? Встань. Вперед іди!
Сльози – витри! Біль – стерпи!
А образи – позабудь!
Саме як? А як-небудь!
03.09.1999

Сон

Чудовий день.
Дерева, одягнені в багряно-жовті шати,
похиливши голови, проводжають у путь,
з якої вороття немає.
В темну безодню везуть мене коні,
долаючи власний страх.
Іржання їх чуєть скуповжені хмари,
притьма ховаються з жаху.
Переходить дорогу тінь.
Харапудяться коні.
Перевертається карета,
а тінь ненависно дивиться на мене.
Дерева відвертаються
і піднімають пожовклі віти,
шукаючи спокою!
16.12.2000

Сакура цвіте. Світанок.
І бажання поклик потаємний.
Я теж розквітну навесні,
Для того, щоб життя подарувати.
27.04.2001

У просторах синіх
Понад нами
Там кружляла голубівна
Із вітрами.
Ой, кружляла голубівна,
Коло вила,
Та шукала доріженьку,
Що згубила.
Ой кружляла та кружляла
В висях горніх,
А над нею громовиця
Чорним-чорна.
Загулили хмари щільно,
Всі дороги.
Б'ється з ними голубівна,
Що є змоги.
Коли вдарила в пів неба
Блискавиця,
То побачила дорогу
Біла птиця.
Ой, знайшла свою дорогу,
Полетіла.
Білопера голубівна
Легкокрила.
07.07.2002

Щастя моє
Думаю, в світлі є
Щастя, яке шукаю.
Тільки воно моє –
Той, кого я кохаю.
Знаю, що й він шука,
Стрічі швидкої прагну.
Це, напевне, його рука –
Серце йому простягну.
15.06.2006

Слова...
Душа окрилена тобою.
Політ її величний.
А поруч твоя.
Назавжди?
Та не важливо на скільки.
Важливо, що вони зійшлися!
А можливе прощання –
Лише мить у дарованому польоті!
25.01.2007

Перше враження від поданих віршів: їх писала нервова рука підлітка, а диктувало зневірене і знову обнадіяне серце тридцятирічної жінки. Це лише мої враження і домисли про незнайомку, яка "В житті хотіла щастя і кохати, А не терновий з болями вінець", молодою покинула світ, забрана немилосердною хворобою. Опиралася, вірила, сподівалася, – протистояла смерті, як могла. Мала надію на Господнє диво оздоровлення, а потім – на прожитий без болю день. Терпіння і молитва поволі ставали для Христини стихією сили, пізнання себе і, врешті, не замиренням із кінечністю життя чи "неуникної біди" від долі, що не дала сили "вступити у літа", а глибоким осягненням власного відходу. Жінка-підліток відлетіла не до безмежної "зони самоти", а в "безкрає", бо "віра – джерело наснаги": "Я ЗАЛИШАЮ СВІТ / З ВЕСЕЛКОЮ І ВІТРОМ. / АНАМНЕЗ: ЖИЛА. ПІЗНАВАЛА. БОРОЛАСЯ. / СТАТУС: БАЖАННЯ НЕ ПРОЙШЛИ ДАРМА".

Отже, нам залишилися тільки вірші. Наважитися писати поезії дівчинці, чия бабуся – легендарна поетеса, націоналістка Катерина Мандрик-Куйбіда, а тато – політик, вчений, поет Василь Куйбіда, було непросто. Не думаю, що Христина свідомо опанувала жанр поезії, мріючи увійти в літературу і скласти сімейний тріумвірат. Ні, її рядки – кардіограми почуттів, душевних станів, розчарування чи бажань. Маленька принцеса з дитинства мала куйбідівський характер і навіть в юності розуміла, "Який це хрест важкий: повірити в брехню, але ніколи не стати нею".

Христина Куйбіда болем і стражданнями, доланням смертної самоти разом із Господньою молитвою довела (не бажаючи нікому нічого доводити) свою сутнісну справжність у всій повноті любові і світла. Ось чому її вірші з її відходом є такими важливими не лише для її ближніх. Вони дають силу страдникам і тим, хто мужньо несе свій хрест.

Любов ГОЛОТА

Кому і що розповісти про тебе?...
Ти – нерозкрита таїна!
Сонце і зорі мовчать про тебе.
Вітер мовчить!
Ти – таїна, що розкрити
Не вдалося
Поки що нікому!
Та я зможу!
29.01.2007

Душа...
Болить,
сміється,
плаче,
тремтить.
Болить – бо жива,
Сміється в radoшах,
Плаче від образ,
Трептить –
коли торкнешся струн її.
Яку мелодію добудеш з неї?
24.02.2007

Хтось думав, що дивна.
Хтось думав, що сумна.
Пробі!!! Я – наче ця весна,
Замріялась!
Сонцем душа живе,
Коханням зігріта.
Він приніс відчуття нове
Із букетом весняних квітів.
04.04.2007

Життя дороги,
Перехрестя...
і я посередині.
Молю Бога,
Щоб уберіг усіх
від чвар і втрат.
Любов – усім розрада,
І душ до сонця порух...
Затемнення надходить –
Мить
І серце заболить,
Хоч стій, хоч падай!
26.07.2009

В житті все складно,
Легко в небутті.
Але навіщо переходити до нього,
Якщо не пізнав життя,
не зрозумів свою суть
і не з'ясував,
з якою метою
тебе приведено на цей світ,
Що повинен зробити?
В небутті – пропливеш хмаринкою в небі,
Дощем розсієшся, усмінешся сонцем.

Це так мило!
А в житті?
Грозу стрічаю,
Шквал не минаю,
Громовицю викликаю,
Щоб з'ясувати свою сутність.
03.08.2009

Вітре мій, не загуби мене!

Душа – перехрестя всіх доріг
17.03.2010

Ти запитав: "Цей вірш про мене?"
Я відповіла: "Життя для тебе!"
11.09.2010

Мій добрий ангел прилетів,
Мій охоронець:
Слово!
17.12.2010

Сніг у травні
Падає сніг срібlistий
На обережне листя,
На руки мої та її.
Я його розумію...
Розумію листки зелені:
Притулились вони до мене.
Пригортаю дерева ніжно,
Зігріваючи їх поспішно...
І слова твої – сніговиця,
Та душа моя оновиться.
Підійметься зігріта в небо.
Падає сніг.
Так треба.
1.05.2011

Осики завмирають зелен-віти,
А я стою у розпачі терпка.
Не вмю я із вітром говорити.
Біда така.
Але мене природа не обдурить,
Бо я її маленьке дитинча.
Вона для мене – прихисток від бурі
В твоїх очах!
7.09.2011

Бажаю кинути в тан –
Вечірню осінь,
З вітрами втнути, щоб аркан.
І все. І досить.
03.11.2011 р.

Казала:
Вірю,
Знаю,
Сподіваюсь...
Казав:
Вірю,
Знаю,
Не припускаю.
Тепер
Абстиненція
Від життя.
Хоч ріж,
Хоч край –
Не бачиш край!

15.12.2012

Не претендую на почесні,
Бо душа не тим жива.
Хай думають всі,
Що їм хочеться, –
Для мене це – трин-трава.
Про дивачку Христину котиться
Чи то слава, чи поговор,
А мені просто жити хочеться,
І рости в небеса, до зір!
11.07.2011

Прощай, моє кохання.
Ти був для мене всім!
Тепер – довкола пустка.
Ти серце взяв моє,
побавився й забув,
приваблений красою іншої.
Коли захоплення минуло,
згадав, прийшов і я,
вслухаючись у лагідні твої слова і клятви,
не прощаю і прощаю.
Бо кохаю.
Який це хрест важкий:
повірити в брехню,
але самою не стати нею.
25.05.2013

Не чекаю прощення,
Але:
Вірю і надіюсь.
Що зійде сонце –
Нас не омине.
І хто ж то знає,
Кому який тоді Господь
Готує шлях.
Хто з нас прощав і милував –
Не знаю.
В житті, як в казці,
Мабуть, буде так:
"Хто не любив,
той прощення не має".
25.08.2013

 Чуєш, кричу,
 Чуєш, кличу,
 Через темін,
 Через біль.
 Не у тебе прощу:
 “Прости!”
 Прошу: “Прости”
 У кохання,
 В якому воедино
 зливаються душі,
 Бо єднання це
 ми порушили.
 08.09.2013

 Ми розійшлися, ось і все!
 Минь, забудеться з роками,
 А біль вітрами рознесе,
 Лиш на душі залишить шрами.
 Тебе судити не берусь:
 Добро ми нарівно ділили,
 А зло віддай — я розберусь:
 На це у мене є ще сили.
 12.11.2013

 Кара!
 Страждає не тіло,
 а душа
 від неї.
 Пам’ятає слова,
 Мовлені наостанок:
 “Я і Ти”, а не
 “Ми”.
 А я несміло:
 “Бути” чи
 “Не бути”?!
 5.11.2013

 Я — лише келих вина.
 Пригублений, недопитий.
 Я — тріснута самотина,
 Яку не розбити.
 Я — усмішка на вустах,
 Яку зірвав ти.
 Я — вільний у небі птах!
 Та це — півправди.
 15.11.2013

 Водо Йорданська, промий нам очі.
 Ти, Слово Боже, прилинь із ночі,
 Ввійди, як помста, в серця гарячі.
 Просніться, люде, Україна плаче!
 25.01.2014

 Живи, як дерево.
 Воно відображає мудрість життя.
 Весною — повніться
 життєдайними соками та розквітає.
 Влітку — буяє зеленню.
 Восени — барвистими чарами спокушає.
 Взимку — завмирає, чекаючи весни.
 І ніякої депресії.
 Тільки жага — жити!
 26.02.2014

 Лякали колись, лякають і нині:
 “Прийде вам кінець у Україні”.
 Свобода нам снилась, сниться і досі,
 Бо наші звияжці колупаються в носі.
 27.08.2014

 Якщо твій друг в бою упав —
 Не кричи від болю,
 На звільнене місце стань!..
 5.09.2014

 Були століття боротьби.
 Вони кризь мене перейшли...
 Я чую серцем подих смерті
 І клич звиягтя.
 Тому лаштуюся до бою!
 29.09.2014

 Не плач,
 Сльоза не втішить.
 І не розрадить.
 Живи любов’ю,
 Любов — не зрадить,
 Це не кохання:
 Жага відсутня,
 Але покаже,
 Що є присутнє!
 19.10.2014

 Коли помирає кохання —
 Серце кричить від болю,
 Коли зникає кохання —
 Серце тужить в самоті.
 Коли освятиться мить
 І зростить кохання душу,
 Серце тоді тремтить, —
 Сподівається.
 03.12.2014

 Я пам’ятаю сказане тобою
 На перехресті пройдених доріг.
 Тоді я поріднилася з журбою.
 А ти не зміг.
 Тільки погляд впійманий в змиг ока
 Розтривожив душу, не слова!
 Притулюсь до нього ненароком:
 Таки жива!
 15.08.2015

 Слово “кохання” —
 Не вірю,
 Не умліваю від нього.
 Слово “розлука” —
 Не зраджую.
 Яке слово буде останнім —
 Не знаю.
 17.12.2015

 Світе, світоньку широкий.
 З твоєї милості
 живу.
 Від жорстокості-
 мужнюю,
 А від ширості -
 добрішаю.
 Хай тобі грець!
 Де на все це
 Взяти сили!
 6.02.2016

 У житті над прірвою
 Завше тримала
 В очах горизонт —
 лінію буття.
 Від неї — можна вгору —
 до майбуття.
 Можна і вниз —
 До небуття...
 Що вабить більше?
 Буття!!!
 16.07.2017

 Ми близькі і далекі водночас:
 Нас об’єднали почуття,
 але роз’єднали тисячі днів
 Не прожитих спільно.
 Ти не захотів сплести з них вінок,
 Щоб повісити його під образами!
 12.02.2018

 Стражданням молисьь.
 Без них ти — ніщо!
 Світ ні добрий і ні злий.
 Це — люди.
 15.10.2018

 Любов’ю таки живу!
 З неї черпаю сили,
 Наснагу, жагу нову,
 Схожу на тебе, милий.
 Я завше у ній жила
 І зберігала пильно.
 У мене є два крила:
 Ти і любов всесильна!
 07.01.2019

 Наснився бусьок
 У польоті,
 Наснився легінь
 У гризоті.
 Всміхнулась тихо,
 Сльоза пече,
 Але від лиха —
 Не утеш.
 09.11.2019

 Мріє день світанком.
 Бажання з сутінок виходять
 І промінь осяває душу.
 Помолюся,
 Щоб мати силу.
 5.07.2020

 Ще крок до відчаю, безтямі!
 До головної у світі ями...
 А як же серця палкий вогонь?
 Я знову в герці!
 Не осторонь!!
 7.08.2020

 Я не стану променем отим,
 Що навік життя твоє зігріє.
 Бо лечу у завтрашні світи
 Пошукати викинуті мрії...
 Довелось каменем лягти
 На усі не ходжені дороги.
 Ти його не зможе обійти —
 Зраниш, знай, об мене босі ноги.
 30.09.2020

 Я втомлена собою...
 24.11.2018

 Скажи, де Бог кінці сховав
 Усього сушого на світі?
 Чи буду я серед отав?
 Повернусь в літо?..
 15.10.2020

 Чи повернуся до Львова — не знаю.
 А тут мені приснилось літо,
 Яке до болю я чекаю,
 Щоб далі жити!
 25.10.2020

 Всесильний Боже, Отче всемогутній,
 не полишай самотньою в біді.
 Даруй мені без болю день майбутній,
 Всели надію в груди молоді.
 Я жила, Боже. А тому грішила.
 Як птаха в небі вільною була.
 Хворобу, що політ мій підкосила,
 З тобою подолати б я змогла.
 Раділа світу, хоч не все сприймала,
 Боролася, втрачала і т.д.
 Хоча тоді, довірлива, не знала
 Яким то терням доля поведе.
 Пробач мені, мій Боже, я благаю!
 Дай сили гідно згладити вину.
 Покару справедливу відбуваю,
 Потрапивши, як ти, в самотину.
 В житті хотіла щастя і кохати,
 А не терновий з болями вінець.
 Даси мені хворобу подолати?
 Який твій, Боже, буде рішенець?
 25.11.2020

Тепло любові

Гортаю сторінки щоденників. 1997 рік. Читаю сповідь 16-річної юнки про перше кохання, про недобррозичливість оточуючих. Вражаюся викладеними переживаннями: чи це не спотворить її душу і не зробить такою ж черствою, як у кривдників? Далі поетичне звертання до незнайомця і ...на кожній сторінці бажання кохати і жити в любові. Гортаю наступний щоденник, ще один. Відкриваю для себе дівочий світ, про який майже нічого не знав. Вона мене не запрошувала до нього, я не був настирливим. І зараз — не запросить, але тепер немає етичних перепон до читання чужого щоденника, хай навіть щоденника дочки.

Бо її немає. Вона мужньо боролася з підступною хворобою. Допомогало те, що вона навчилася спілкуватися з Богом. Її волі до життя дивувалися лікарі. Але хвороба виявилася сильнішою...

Ми з нею обговорювали плани лікування і чим займатимемося після одужання. Вона випромінювала впевненість у перемозі над хворобою. А в щоденник записувала вірші, які свідчили про те, що вона критично оцінює перебіг лікування і розуміє, скільки їй відведено. І раптом я осягаю: вона підтримувала в мені надію і не хотіла мені завдати болю! Дочка ніколи не говорила зі мною про можливий свій відхід, але від жовтня почала готуватися до нього (“Кру-кру. В чужині умру, чи, вернувшись в Україну, звідтіля до зір долину — вихорцем?”). Хотіла жити: “Господи, дякую, що день прожила. Дай безболісної ніченьки”, але готова була прийняти Господній рішенець. Сильна натура!

Майже весь перебіг хвороби, оскільки Христина не могла говорити, ми спілкувалися письмово. Точніше: я говорив, вона писала. Починалося з мого вітання, коли заходив у лікарняну палату: “Привіт, Куйбіда!”, піднімаючи стиснутий кулак до рівня плеча. Вона, усміхаючись і повторюючи мій рух, брала зошит, писала і простягала його мені. “Ми перемаємо!” — завше читав я. Тепер, перегортаючи сторінки зошита, списаного нею, не тільки згадую наші розмови, але й бачу зовнішній вияв прогресування хвороби. Особливо це помітно в останні три-чотири тижні. Думки стали розхристаними, перестрибували з теми на тему, наче намагалися охопити все. У реченнях почали з’являтися помилки, далі — в написанні слів. Але поезія залишилася! Останній її запис подібний до обірваної діаграми серця, що зупиняється...

В місяці, проведені з дочкою, я краще зрозумів не тільки її, але й життя. Вона навчила мене його любити і з вірою дивитися у майбутнє. От тільки без жалю приймати даність я не навчився.

Христина була жвавою, допитливою дитиною. Любила слухати оповіді бабусі Катерини і невпинно розпитувала її про все, що чула чи бачила. “Дитинство у мене було вишите кольоровими нитками: ріки, гори, полонини... Боса вагага вічно голодних “горобців”. А найбільше в пам’яті горище. Там пахло теплим сіном, дідусевим тютюном. Поряд з ластів’ячим гніздом, звісно, непосидюча я”. Верховодила над вуличною діворою. Виросла бунтаркою, яка не сприймала вади цього світу, не хотіла жити за його правилами і лекалами, хоч не цуралася його. Не зважала на умовності і тягнулася до невідомого. Була щирою і доброю. На противагу цьому, хисткому і непевному, Христина старанно вибудовувала свій суб’єктивний світ з поезії, фарб та любові.

Вона любила життя і Україну. А тому не могла змиритися з втраатою матері, із загибеллю українців на сході у війні з Росією. Не була конформісткою і дуже гостро реагувала на будь-яку несправедливість. До себе ставилася критично, але випромінювала впевненість і в словах, і в діях.

Нам Христина (27 жовтня 1981 року — 16 грудня 2020 року), окрім спогадів, залишила вірші, картини і тепло своєї любові, як свідчення про те, що вона не тільки настирливо шукала своє призначення, але й розсувала межі можливого для неї...

Василь КУЙБІДА

“Коли мова йшла про українську справу, то ніщо не могло спинити її завзяття: ні родина, ні діти, ні переслідування”.

Мудра, бо Софія 18 лютого виповнюється 165 років від дня наро- дження Софії Русової

Цього дня 1991 року вперше, після тривалої заборони й забуття, Україна вшанувала Софію Русову. Організувала відзначення 135-літнього ювілею однієї з найдіяльніших жінок України кінця XIX – початку XX століття активна громада київського осередку “Союзу Українок”, який шойно відроджувався.

У київському Будинку кіно на честь ювілянтки було проведено урочисту академію за участю громадських організацій, освітян, науковців. Великий портрет у рушнику та калині притягував увагу до жінки, чию спадщину ще належало відкрити, ввести в обіг науки, освіти, культурних і громадсько-політичних подій.

30 років тому я вперше почула її ім’я, і відтоді історія цієї багатогранної особистості, великої українки стала моєю. Моя Софія – це перші публікації в часописах “Україна” (ч. 2-4, 1991) і “Початкова школа” (1992), згодом – у газетах “Независимость”, “Слово Просвіти”, “Наша віра”, “День”, це фільм “Софіїн день” (1992), книжка “На хресній дорозі. Історія листування родини Ліндфорсів-Русових” (2013), десяток передач на “Українському Радіо”. Це “Софіїні Дні” 30 вересня в Олешні протягом усіх 30 років, присвоєння імені Софії Русової Олешнянській школі, співпраця із школою-садком імені Русової. Це листування з її онуками та правнуками, зустрічі з ними в Україні. Це постійні звернення і відкриття величезної педагогічної та наукової спадщини, мемуаристики, листів, документів, що засвідчують яскраве життя Софії, до останньої земної хвилини віддане Україні.

До 165-річчя Софії Русової і до 30-ліття першого вшанування великої просвітительки в Україні “СП” планує видрукувати низку матеріалів, пов’язаних із цими датами, і, насамперед, з людьми, які повертали і утверджували в Україні ім’я Русової. Багатьох уже нема серед нас, але хотілося б згадати, хто були ці люди. Розкажемо і про проблеми збереження садиби Русових-Ліндфорсів в Олешні.

Історія повернення спадщини Софії Русової в Україну – це ще й історія великої Родини, яка ніколи не стояла осторонь української справи, навіть живучи за межами Батьківщини. Тому розповісти-мемо і про тих, з ким зустрічалися, листуємося і хто приїжджав на рідну землю. Ці імена сьогодні можуть стати ідеалом для молодого покоління, прикладом того, як треба любити Україну і служити їй.

“СП” друкує унікальний сполин про Софію Русову її сина Юрія Русова, світового рівня вченого, іхтіолога, громадського діяча, який передав мені онука Русової Ніна Михалевич. Цей сполин, надрукований 1956 року до 100-літнього ювілею Русової в часописі “Визвольний шлях”, в Україні ніколи не друкувався.

У палкому слові сина постає унікальне Софіїне життя разом із чоловіком Олександром Русовим, у якому – організація перших українських дитячих садків, видання першого позацензурного “Кобзаря”, перших букварів і читанок для дітей і дорослих, редагування першого українського педагогічного журналу “Світло”, організація української шкільної справи в часи УНР і навіть організація допомоги голодуючій Україні у 1933 році.

Для нас ці спогади важливі гострими акцентами, на яких наголошує Юрій Русов. Вже маючи незалежну державу, ми маємо ті самі, що в Софіїні часи, загрози імперської Росії, що пішла наступом на Україну, те саме зросійщення всередині країни, ту ж відсутність патріотизму...

Але маємо, як світло, діяльні постаті, котрі сміливо стають на оборону рідної мови й держави. Як ставала колись Софія Русова, яка жила за принципом: “Обов’язок – понад усе!”.

Галина ДАЦЮК,
голова ЖЦ “Спадщина”,
лауреатка премії імені Софії Русової

Юрій РУСОВ

Звичайно, тяжко цілком безсторонньо і об’єктивно писати про громадську діяльність своїх батьків, але, з другого боку, ніхто так, як близькі кривні, не може освітлити деяких подробиць життя людей, які так чи інак прислужилися для української справи.

Я був останній син Софії Русової і тому починаю пам’ятати мою матір більшменш свідомо лише з 1900 року. Це була моя перша подорож (пасивна!) за кордон. Моя старша сестра (Любов. – Г.Д.) вступи-

Софія Русова

ла на медичний факультет університету в Монпельє у Франції і моя мати поїхала, щоб туди її відпровадити. При цій нагоді С. Русова мала виступити в українській справі з відчитаними у Парижі й на півдні Франції на з’їзді провансальських патріотів. Тоді цей рух регіонального сепаратизму йшов під впливом провансальського поета Містрала.

Не була це перша і остання подорож С. Русової за кордон з метою сказати слово за Україну на міжнародних конгресах чи з’їздах.

Очевидно, що мої власні спогади не можуть охопити всієї діяльності цієї української патріотки, бо вона вже провадила завзяту боротьбу разом із своїм чоловіком – моїм батьком – Олександром Русовим проти Росії задовго до мого народження. Навіть за пару місяців до мого народження моя мати сиділа в Харківській тюрмі, бо під час чергового розшуку в неї було знайдено перепачковані з Галичини українські книжки (і між ними, – страшно сказати! – Дон Кіхота українською мовою). Правда, для того, щоб народити мене на світ Божий, маму було звільнено “на поруки” з тюрми на два тижні додому завдяки клопотам харківського громадянства; розуміється, що під пильним доглядом поліції. Мені пізніше оповідали, що навіть воду для моєї першої купелі носили “городові”, які жили в нас і наглядали, щоб така небезпечна для цілості Росії українка не втекла. З моїх документів також знаю, що я був охрищений у Петро-Веригінській церкві при харківській тюрмі.

В цих фрагментах моїх спогадів про життя С. Русової користуюся головним чином “Спогадами” моєї матері (друкованих у Києві десь у 1926 (1927. – Г.Д.) році у журналі “За століття” і перевиданих пізніше в Празі, листами, оповіданнями старшої сестри і мемуарами батька, які знайдено в архівах жандармського управління і теж друковані у журналі “За століття”.

Ми переживаємо нині дуже цікаву, але і страшну епоху, коли зійшлися в смертельній боротьбі два світогляди, два принципи, два протилежні поняття про добро і зло, коли матеріалізм призвів людство до страшних катастроф, які ще не скінчилися і лише досягнуть свого вершка в другій половині XX століття. Матеріалістична засада, яка бачить у людях лише “маси” або “роботів”, себто, в ліпшій

Обов’язок – понад усе! Кілька спогадів про Софію Русову

випадку, лише механізми або високоудосконалені звирів, виявляється в холоднім, часто масовім, нищенні людей чи то в організованих Москвою штучних голодах, чи то в сибірських концентраційних таборах смерті, чи то в німецьких Аушвіцах і Дахавах, чи то у бомбардуванні незахищених міст як Гірошіма. Війни ведуться між антихристиянами, нехристиянами і псевдохристиянами, і тому ми бачимо в останніх війнах повний брак будь-яких моральних засад, які ще були помітні в теж кривавих війнах XIX-го віку. Недаром поет Бурггардт-Клен у своїй поемі “Попіл Імперій” зве наші часи апокаліптичними, коли “гніву Божого вина плеснув на землю ангел п’ятий...”

Отже, в ці часи нам корисно і повчачо згадати про постаті тих, хто все своє життя прислужив не служінню “Мамоні”, а вищим ідеалам.

Постать Софії Русової – це зразок однієї з тих героїнь українського відродження, що “просто йшли”, в яких не було “неправди за собою”, які не лукавили і не дбали “про панство нещасне і лакомство лукаве”, не дбали про матеріальні прибутки і здобутки, але все своє життя, всі сили і все своє майно віддавали на те, щоб Україна здобула добробут, незалежність, (ясно, що без незалежності від чужого панування не може бути добробуту!) і щоб здійснилося пророцтво Андрія Первозванного: “благодать Божа засіяна на горах Київських”.

Софія Федорівна Русова дає нам приклад української жінки-патріотки, яка понад півстоліття свого свідомого і активного життя незламно несла на собі тягар боротьби світлої України з темними силами царської і червоної Росії. Про неї – цю невеличку, зграбну і худеньку жінку, можна дійсно сказати: “тіло нічтоже – дух животворить”.

Коли мова йшла про українську справу, то ніщо не могло спинити її завзяття: ні родина, ні діти, ні переслідування царських жандармів чи большевицьких чекістів, ні тюрми, ні арешти, ні тяжкі умови еміграції, ні персональні втрати майна, ні події приватного життя, ні горе чи втрати близьких. Ніщо не спинало її енергії в боротьбі за український ідеал, і навпаки, часто “щось” додавало їй якоїсь нової сили для громадської і політичної праці.

Я хочу якраз підкреслити якраз кілька таких моментів з життя світлої пам’яті С. Русової, які показують, як вона вміла перемагати своє персональне горе і цілком підкорити себе гордкій девізі своїх предків: “Le Devoir avant tout!” (“Обов’язок понад усе!”). А цей свій обов’язок вона завжди бачила у праці й боротьбі на користь України.

Народилася Софія Русова 18 лютого 1856 року в родині діда Федора Ліндфорса в селі Олешня на Чернігівщині. Батько її Федір Ліндфорс був швед з походження, з тих, певне, шведів, що колись клали свої голови під Полтавою разом з

козаками гетьмана Мазепи в боротьбі проти Москви за Україну. Згідно з традицією свого роду, батько її був військовим-полковником. Мати була французького походження з родини Жерве.

Велика сила притягання благородних душ є в Україні! І ми бачимо на протязі нашої історії стільки прикладів, коли чужинці з походження все своє життя віддавали на службу Україні. Згадаємо лише варягів (шведів) наших князів, згадаємо славного Перебийноса, шкота з походження, що “рубає мечем голови з плечей” під прапорами Хмельницького, славного оборонця Батурина Кенігсена і багатьох-багатьох інших військових, учених, політичних діячів. Тому не дивно, що С. Русова, чужинка по крові, стала однією з найдіяльніших дочок України. Для нас не важне походження з крові, але цінимо українських патріотів за їх діла. І, очевидно, ціннішими є ті, що робили добро для нашої Батьківщини, ніж “чисті з крові і походження” українці, які несли свій хист і свої сили на службу чужинцям або навіть ішли виразно проти українських ідеалів під ворожими прапорами. Це не раз бачимо в наші часи. Шев-

Олександр Русов

ченко добре картав тих українців “прадідів великих нащадків поганих”, які за “шмат гнилої ковбаси” і за “хоч півдулі” від “старшого брата” готові були нехтувати всім українським, нашою мовою, пісню, духовністю і уважали співи про “Парашу радість нашу” за найвище досягнення “культури” і “панськості”. Не раз і тепер малосвідомі елементи нашого громадянства уважають чад джазів і еквілібристику малярів-футуристів за щось недосажно вище, ніж наші думи козацькі або наше мистецтво, яке вже випереджує мистецтво багатьох інших націй.

Кожній здоровомислячій людині йде не про те, хто (чужинець чи свій) працює для України, а про те, як він працює: на користь чи на шкоду.

Вже батько Софії, Федір Ліндфорс, зробив багато для піднесення культури і добробуту своїх селян: збудував церкву, школу (це була одна з того десятка шкіл на Чернігівщині, де після упадку Гетьманщини, коли було всюди сотки шкіл, Росія штучно обнизила культурний рівень українського населення, пам’ятаючи слова Петра I: “Народ малоросійської зело умен, от чего ми в неавантаже оказаться можем”). Збудував також гончарську майстерню, бо олешнянські селяни були переважно гончарі і сливе кожний мав своє горно для випалу горшків. Коли прийшла воля, то, як казали усі на селі, Федір Ліндфорс був справжнім “благодітелем”, наділивши селян землею і лісом, не дбаючи за свої власні інтереси.

Цю подію – звільнення селян від кріпацтва – прекрасно описує С. Русова у своїх спогадах, як одне зі своїх перших вражень з дитинства.

“Коли я увійшла якось перед вечором в нашу залу, вона була ясно освіт-

Юрій Русов, Роман Русов і Софія Русова

лена, чайний стіл був прибраний по-празничному, а за столом сиділи прості селяни. Між ними сидів мій тато і серйозно, заклопотано з ними розмовляв. За самоваром була моя сестра в дуже піднесеним настрої і частувала селян чаєм. Селяни — то були “старшини” з різних околиць сіл. Татка обрали за “мирового посередника” і він радівся з селянами, як найкраще здійснювати “уставні грамоти” (себто, як повести в життя закони про скасування кріпацтва)”.

От спогад 8-літньої (очевидно, 5-літньої. — Г. Д.) дівчини про велику подію скасування кріпацтва. І ця симпатія до селянства і віра в те, що в нім залишалися правдива українська душа, лишилися в С. Русової на все життя.

Тому в страшну хвилину, коли вона з малою внучкою, 58 літ пізніше, мусіла покинути Україну, коли червоні москалі вже почали запроваджувати нове, цей раз комуністичне, кріпацтво, коли обман українізації вже почав виявлятися в нищенні наших діячів науки й мистецтва і догоряли останні полум'я боротьби за незалежність, вона пише:

“Куди йти з малою внучкою, вночі перед переходом Збруча? Навколо сторожа, вартові... Іди до селян! Це є люди, наші люди! І я пішла до першої хати. Нас не питали, куди ми йдемо. Нагодували, уклали спати, а за вечерею гірко жалілися, що москалі все забирають. “Останню корову забрали, а у нас же діти малі!”

На другий день ці самі селяни перевели безпечно С. Русову з її малою внучкою Олею на другий бік Збруча, де вже ними заопікувалися зворушливо і дбайливо українці й українки в Галичині.

І ця любов спеціально до селянства (певно, під впливом так званого “народництва”, якому в свій час широкі віддалилися О. Русов і С. Русова) лишилися в С. Русової на ціле життя. В останній рік свого життя, складаючи читанку “Україна в описах наших поетів і письменників”, вона знову й знову з захопленням читала безсмертний твір Шевченка: “Село і серце одпочине...”

Отже, дитинство Софії до десяти років пройшло в маєтку в Олешні, де вона вчилася гри на фортепіані, удосконалювалася у французькій мові й готувалася до гімназії. Прекрасна бібліотека Ліндфорсів і брата матері Жерве немало сприяла її загальній освіті.

Треба було продовжувати освіту, і родина Ліндфорсів переїхала до Києва, де десятилітня Софія вступила до гімназії, яку і закінчила з відзнакою у 16 році життя.

Тут її спіткало велике горе — помер батько (мати померла значно раніше, ще в Олешні). Перед перевезенням тіла до Олешні, щоб покласти на вічний спочинок на цвинтарі поруч з прадідами коло церкви, в каплиці, де спочивала мати Софії, гріб з тлінними останками Федора Ліндфорса стояв у Георгіївській церкві. Даремно хотів я вклонитися пам'яті мого діда в цій церкві. Московські дикуни знищили її разом з іншими київськими церквами. Даремно я хотів вклонитися пам'яті мого діда Олександра Захаровича Русова і могили мого батька на Байковому цвинтарі в Києві. Ці дві могили були знищені москалями. Дійсно, міг би повторити свої слова Шевченка: “Живого й мертвого спалили”. Ворогам України страшні не лише живі патріоти, але і мертві, спогад про них... Знищено і каплицю в Олешні та зрівняно могили тих, хто робив добро для свого краю.

Як же пережила це горе молода 16-літня панночка?

“Треба було починати нове життя, знайти йому завдання, чимось наповнити ту порожнечу, що постала наслідком нашої великої втрати... Ми одержали від тітки Наталії листа, в якому вона пропонувала мені вступити до Петербурзької консерваторії, а що я мала здібності, то чи не присвятила б я себе музиці? Музика, консерваторія..., яка спокуслива мрія! Але кому з того яка користь? Чи маю я право так егоїстично будувати своє життя? А люди? Чи не треба спочатку для них послужити!? І я відмовилася від цієї блискучої мрії. Долю свою я вирішила тоді: зреклася мистецтва і взялася за школу. Ми вирішили з сестрою почати з дитячого садка...”

Отак перше велике горе Софії Федорівни втілювалося в перший в Україні дитя-

чий садок. А скільки потім дитячих садків, шкілок і позашкільних курсів вела вона всюди, куди її закидала доля чи недоля! Скільки вийшло з-під її керування досвідчених фребелічок, вихователюк, що вкладали далі в дитячі душі любов і відданість до Батьківщини! Червоні москалі знищили могили моїх дідів і батька, але не знищили того, що посіяла моя мати. В 1942 році я не знайшов у Києві могили, але до мене не раз приходили вже підстаркувати вчительки, керівниці дитячих садків і показували, оглядаючися, по звичці, на двері й вікна, пожовклі і, часто підмочені з переховання від “недремлюшого ока” московських окупантів, фотографії. “Це група наших фребелічок, які закінчили у вашої матері навчання. Ляньте, я сиджу третя поруч з С. Русовою...” Видно, що це був той “льох”, до якого Москва ще не докопалася.

Перший дитячий садок в Україні зв'язаний з ім'ям С. Русової-Ліндфорс. Як це було всюди, де доля заносила її, помешкання на Володимирській (нині Корольова) вулиці швидко стала осередком тодішнього українського життя. І там же вперше залунав спів першої української опери Лисенка “Різдвяна ніч”, у якій роллю Вакули грав Олександр Олександрович Русов. Невдовзі після виставлення опери, і то піс-

ля відвідання опери “Травята”, О. Русов зробив С. Ліндфорс пропозицію і, з'єднавши своє життя шлюбом, обидвоє пішли по дорозі боротьби за кращу долю України.

Невдовзі по шлюбі, Русовим “Стара громада” доручила видати перше повне видання творів Шевченка. Для цього вони мусіли від'їхати до Праги, бо в Росії не було чого і думати про видання творів того, хто закликав: “вражою, злою кров'ю волю окропіте”. Зібравши всі необхідні матеріали і навіть відвідавши княжну Репніну, кохання якої до Шевченка увійшло в історію, а спогади її не мало спричинилося до біографії Шевченка, Русови виїхали за кордон до тодішнього центру слов'янського життя, до Праги.

Це завдання — видання першого двотомного “Кобзаря” — було виконано спільно працею Олександра і Софії Русових. Ні матеріальні труднощі, ні нове персональне горе — смерть першої дочки Людмили, що померла в Празі, не спинили віддані праці Русових над “Кобзарем”. В однім томі були твори Шевченка, дозволені російською цензурою, в другому недозволені, і їх треба було перепачкувати таємно в Україну. І тут бачимо, що персональне горе переборює С. Русова ще більш завзятою працею для України: “Обов'язок понад усе!”

Повернувшись в Україну, С. Русова з головою пірнула в боротьбу проти царської Росії. Помешкання Русових у Чернігові стало осередком українського революційного руху. Щоб ближче увійти в народні маси, Русови залишили вигідний маєток Олешні і придбали невеликий хутір, коло Борзни (на Чернігівщині), званий батьком жартома “хутір Робінзона”, де провадили просте селянське життя. В ті часи (80-і роки), разом із занепадом провідної політичної верстви, що донесла ще дух козацької

державності до 50-их років минулого століття, найліпші діячі українського відродження інстинктивно шукали “душі” українського народу в українських селянських масах, що були значно менш зрусифіковані, ніж місто і міський елемент. Це був рух так званого “народництва”. В простім селянстві, його мові, звичаях, піснях, виразах і взагалі мистецтві та його традиціях тодішні українські патріоти шукали тої невмирущої народної душі, яка лишилася живою, хоч дух нації і занепадав. Цим пояснюється те захоплення українським фольклором, що був тоді цілком на часі та відіграв велику роль в пізнанні України. Ще і нині є багато українців, які, не розуміючи, який колосальний поступ зробило українське національне мислення за останні 50 років, уважають, що все, що “не селянське, є українське”. Але нині, крім свого — безумовно, прекрасного — народного мистецтва, Україна має вже і національно-політичні аспірації, скріплені кров'ю збройної боротьби.

“Народничання” на хуторі, коли доення корови змінялися грою на піяніні сонат Бетговена, а праця на полі — писанням наукових праць або популярних брошур для народної освіти (напр., “Пригода на хуторі” — популярна метеорологія О. Русова), скоро скінчилося. Недірмаюче око росій-

Його разом з кількома іншими народо-вольцями вивезли до пересильної тюрми в Мценську. Де той Мценськ? Що воно таке “пересильна тюрма”? Я не уявляла собі цього, але я знала лише одне: герої гинуть, а ми, мізерні люди, поки на ногах, — мусимо допомогати їм! І я, покинувши малого сина, мого Мишуню, полетіла в повітове місто Орловської губернії, у Мценськ... Не забути мені ніколи того темного вечора! Місяць сходить і срібним сяйвом заливає високі білі стіни тюрми. Мене ведуть через двір, увиходжу в тюрму, в якусь сутерену. Ось дзенькнули остроги, і з-поза жандарма виступає худа виснажена постать мого друга. Пів години на побачення, — що сказати за ці хвилини?..”

Так починається боротьба. Спочатку допомога активним діячам, потім власна праця, власна діяльність проти московської тиранії і власні муки в тюрмах. З одного боку, Російська імперія, жандарми, чекісти, Сибір, військо, тюрми; з другого боку незламний дух, небезпечний російській могутності. **З одного боку, Москва; з другого — маленька жінка — українська патріотка.**

Слова Шевченка почасти здійснилися: “царя до ката повели”, і на місці пам'ятника катові України царів Миколі І стійко пам'ятник Тарасу Шевченкові. Але боротьба йде далі. Були царі білі, є червоні, всі вони однаково намагаються знищити дух Української Нації. Та здійснюється і другі пророцтва Шевченка — “переможе Україна і правда святая”.

Ось як описує С. Русова цю боротьбу: “Я заробляла на своїх діток цілий день, бігаючи по лекціях. Але вечори цілком віддавала політичній справі. Майже щодня збиралися в нас народодовольці, обмірковуючи справи повстань”.

А ось, як описує батько у своїх спогадах, знайдених у 1917 роках у жандармських архівах, про розшуки і арешти кінця XIX і початку XX віку:

“Форма і спосіб проведення трусів за весь час, який обіймають мої спогади, були ті самі: дім і помешкання оточують. Дзвінок або стук у двері. На питання: “Хто там?” — звичайно, коротка відповідь: “Телеграма!” або ж грубий наказ: “Відчиняйте!”

Результат тусу: “розкидані на підлозі книги, перекинені подушки і ковдри, на ліжках, іноді, розрізані матраци, розлите чорнило... розкидані листи, книжки перемішані з пошивками, з посудом, ложечками і серветками... Володар розгромленої хати, якщо сам не дістався у “чрево китове”, відчував, оглядаючи своє помешкання досить дивне враження, змішане з бажанням якнайшвидше заснути, бо розгром, звичайно, кінчався в 4-5 годині ранку. Підкріпившись сном і прокинувшись, він помічав дивний розгардіяш у помешканні, по-лишений непроханими гостями, який при деннім світлі робив ще більш гнітюче враження, особливо, коли мирно сплячі під час тусу діти задавали вранці питання: “Тато, що це? Де мама?” — “Посадивши дітей за стіл, я пояснив їм, що мама “вийшла”, розумій, арештована, і що ми самі будемо пити чай і молоко.

Але це ще було не все. Іноді “виїздили” і тато, і мама. Тоді досить було одержати Зіні (старша кузина дітей), добре звиклій до непевності існування своїх кривних, від кого-небудь коротку телеграму “Юра один!”, і вона зараз же розуміла секрет, захований у такій телеграмі, негайно їхала в місто, звідки одержала телеграму, розшукувала дитину, що лишилася на самоті!”

Це мова йде про мене. Тоді таких дітей, що лишилося “на самоті” після арешту російською владою батьків, були одиниці. Тепер, після розстрілів батьків, залишаються сотні тисяч так званих “безпризорних”. Як-не-як, а Росія “прогресує”.

За що ж забирали в дітей батьків, руйнували родини і виховували на свою ж голову месників? Чи це були небезпечні злодії, гангстери, шкідливі для суспільства? Або — як тепер прийнято казати — “враги народа”? Ні, це були люди, що прагнули кращої долі для свого народу.

(Збережено орфографію автора)

Далі буде.

“Дай, Боже, нашій стражденній Україні волі і щастя!”

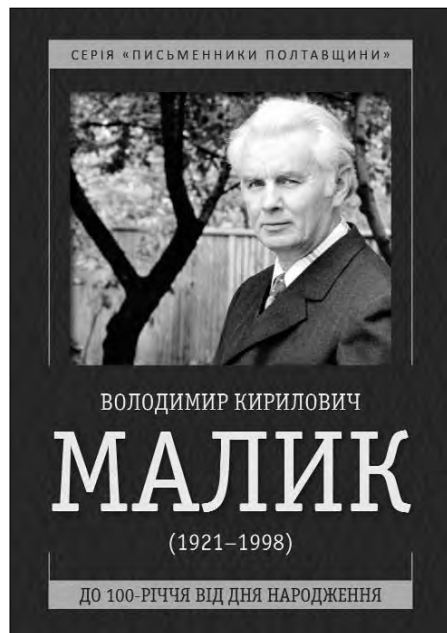
До 100-річчя від дня народження Володимира Малика

Лідія ВІЦЕНЯ

“Моя літературна доля щаслива, мене читають”

21 лютого виповнюється сто років від дня народження відомого українського письменника Володимира Малика (справжнє прізвище – Сиченко). Ювілей видатного майстра історико-пригодницьких романів, лауреата літературних премій імені Лесі Українки, Григорія Сковороди та фонду Тараса Шевченка відзначається на державному рівні. У його рідних Лубнах на Полтавщині, як повідомив син письменника, засновник і очільник обласного благодійного фонду “Слово” імені Володимира Малика, лауреат літературно-мистецької премії імені І. П. Котляревського Олександр Сиченко, до ювілею також готуються. Відбудуться, зокрема, урочистості з нагоди вручення щорічної премії імені Володимира Малика, заснованої двадцять років тому – зазвичай нові лауреати одержують нагороди в день народження письменника, що збігається з Днем рідної мови.

Створено яскравий, інформаційно наповнений плакат до юві-

лею, підготовлена низка цікавих нових видань, серед них – бібліографічний покажчик “Володимир Кирилович Малик (1921–1998). До 100-річчя від дня народження” у серії “Письменники Полтавщини”, де представлені публікації письменника та наукові, публіцистичні, художні джерела про нього і його творчість. Олександр Володимирович надіслав мені також нову, нещодавно видану книгу в трьох частинах: Володимир Малик “Спогади. Листи до брата і друга” (листи письменника до Петра Сиченка). Упорядники – Олександр Сиченко та Ніна Іваницька (Сиченко). Книга охоплює значний період часу (1920–1990-ті роки).

Петро Сиченко – далекий родич, брат у четвертих Володимира Кириловича, друг дитинства – зберіг і систематизував листи по роках (загалом 560 за період з 1950 по 1998 рік). Видано також бібліографічний покажчик “Імені письменника-патріота. Лауреати і дипломанти літературно-мистецької премії імені Володимира Малика”.

Олександр Володимирович дуже багато зробив для вшанування імені свого батька – уже по смерті письменника видав упорядковану автором книгу ранніх поезій “Червоні маки”, щоденник (записки для себе) під назвою “Синя книга”, недописаний

роман “Чорнобривці” та героїчні казки-легенди “Журавлі-журавлики”. Вийшли дві книги дослідників-земляків Ігоря та Валерія Козюр: “Володимир Малик: життя і творчість” та “Незабутній Володимир Малик”, а також спогади сучасників про майстра слова “Уроки Володимира Малика”.

Сам письменник в автобіографії підсумовував: “Життя було не легке. Зробив небагато, міг значно більше. Та все ж моя літературна доля щаслива і мене читають. І це – головне...”. Так, читали й читають перевидані історичні романи Володимира Малика, і це справді головне для письменника, але важко погодитися, що він “зробив небагато”. Згадаймо принаймні основний літературний доробок земляка, його повісті й історичні романи, які сьогодні називаємо вітчизняною класикою: “Журавлі-журавлики” (1957), “Чарівний перстень” (1959), “Чорний екватор” (1960), “Месник із лісу” (1962), “Червона троянда” (1963), “Новачок” (1965) “Таємний посол”: “Посол Урус-шайтана” (1968), “Фірман султана” (1969), “Чорний вершник” (1976), “Шовковий шнурок” (1977); “Слід веде до моря” (1975), “Князь Кий” (1980), “Двоє над прірвою” (1983), “Черлені щити” (1985), “Горить свіча” (1992), “Чумацький шлях” (1993), “Князь Ігор” (1999).

Йшов у мандри сходінками віків

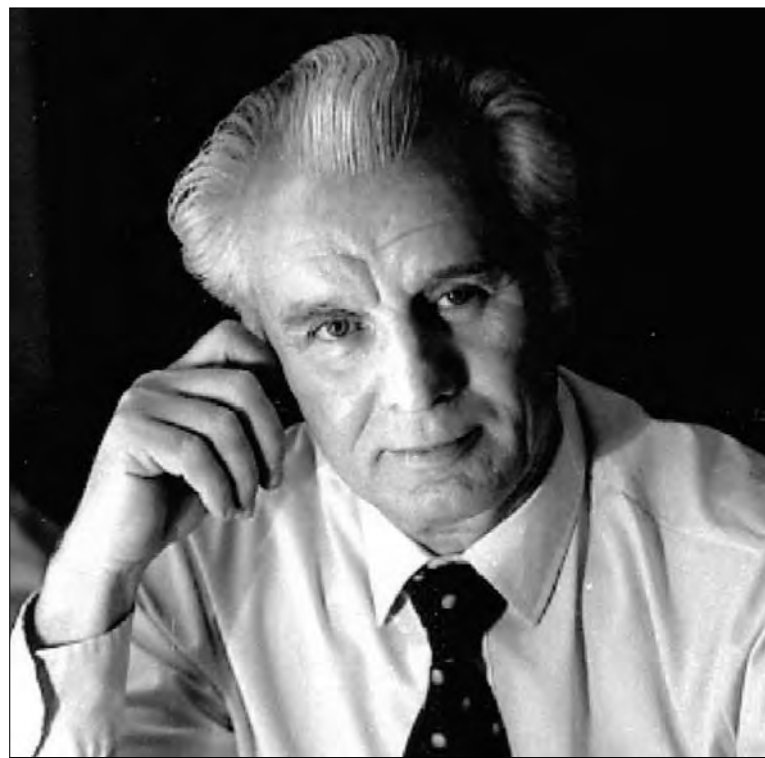
Наприкінці червня 1998-го, коли ми з Володимиром Кириловичем домовилися про зустріч, я не могла знати, що в листі до друга від 5 квітня він уже написав пророчі рядки: “Мабуть, 1998-й рік – це мій останній рік. Кожного дня повторюю твого вірша – “Закривається книга життя...””. Але досі пам’ятаю те передчуття, що його описала як вступ до інтерв’ю: “...буває літо, а в цьому дворі мене охопив осінній настрій. Галина Леонтівна і Володимир Кирилович зустріли привітно – обоє пересуваються з костурами, обоє сиві, з осінньою мудрістю в очах. Мабуть, звідси той настрій у дворі, під старими деревами...”.

Та розмова була особливою. “Я ввімкнула диктофон і слухала дивовижну розповідь, немов ішла поруч із письменником його важким шляхом – з дитинства у сьогодні. Раділа багатству його споминів і вже прикидала – скільки місця мені дадуть у газеті, щоб усе вмістити... І ось тут Володимир Кирилович сказав: “Це – не для газети, це для Вас”. Не для газети – але ж він говорив на диктофон! Гадаю, вже тоді розумів, що потім його розповідь стане і додатком до інтерв’ю, і повідає значно більше про його життя. Так і сталося.

Він розповідав про те, що до письменства готувався змалку, вірші писав уже в другому класі. А в 34-му взявся за прозу. Ще в дитинстві написав оповідання про голод. Наприкінці 90-х

років минулого століття це вже не була заборонена тема, хоч знали ми далеко не все. Ось і Володимир Кирилович лише диктофону довірив тоді історію, свідком якої став. І вона все життя ятрила його серце. “Ми гралися в піжмурки. Я побіг у сусідський город, де на межі ріс великий куш бузини. Саме цвіла бузина, таке було пишне літо... Розгортаю я цей куш і раптом бачу: на сухих паличках, зламаних, стримить голівка моєї подружки. Закривавлена, мух повно. Таке чорне волосся... Вона була на рік за мене молодшою. Бачу – Маня. Я так закричав... Все село збіглося. Побачили те і пішли до хати. І я з ними. У печі горить вогонь. Чавун. І – порубані ноги й руки з цього чавуна стирчать. За столом сидить мати з такими кривавими чорними очима... Сусідка, Уляна Григорівна, зразу в сільраду сповістила. Приїхала міліція, забрали матір. І ось я написав оповідання. Хоч ще малий був, але вже розумів, що не можна писати, що це було в моїх Новосітках, за радянської влади. І я написав, що це було в Стамбулі. І прочитав це оповідання в сільбуді, там була маса народу, всі плакали. За кілька днів викликають батька в сільраду. Приїхав начальник міліції – тоді було ГПУ, і каже батькові: “Ти йому вріж добре, щоб не писав. Бо й ти будеш біля білих ведмедів, і він буде там”. Від батькового паса хлопця порятувала мама, вигукнувши: “Він правду писав!”. За правду й карали – такі були перші уроки життя й творчості.

“Я народився на межі Полісся і Лісостепу, поблизу Києва. Розкішні ліси та багаті поля сусідили з повноводим Ірпенем, що славився рибою та духмяними сіножатями, аж поки в 1947 році не прийшли меліоратори і не прокопали русло, осушили луги, зіпсували віковичну природу, – розповідав письменник. – В сім’ї панувала злагода, любов. Від матері, бабусі та діда Пилипа чув багато розповідей про минуле, перейняв сотні народних пісень. І вищої поезії, ніж та, що в народній пісні, поєднаній з божественним народним мелосом, не зустрічав і в найбільших поетів... У нашій хаті головною книжкою був “Кобзар”. Навчившись читати, читав

його вголос неписьменній матері та малолітньому братові і не раз плакав над безталанною долею Катерини, наймички та інших героїв Тараса Шевченка. Це були головні емоційні витoki мого майбутнього захоплення літературною творчістю”.

На запитання, чому обрав саме історичну тематику, відповів:

“Історія – це застигле, давно відшуміле життя. Багатьом воно здається мертвим. А для мене – ні. Бо я знаю історію, і вона для мене мов жива. Я чую далекий тупіт кінських копит орд Батия, що йдуть на Київ, уловлюю гіркий запах татарських вогнищ на стоянках, бачу тисячі худих, темних, жилих батирів зі шкіряними хурджунами – мішками для здобичі... Перш ніж стати письменником, я прочитав тисячі книжок – і не тільки про індійців чи шпигунів, а й наукових – і збагатив свою пам’ять знаннями про історію власного народу та історію людства... У моїй голові ще з учнівських літ почала вироблятися така схема, така хронологічна таблиця: як марші – йдуть століття. І на тих сходінках я бачу події. Там – рідко, за браком матеріалу, а чим далі, тим густіше. Найгустіше наше, двадцять століття. Коли нема чого писати, я собі думаю: а помандрую по своїх поверхах... Піднімаюсь. Написав роман “Князь Ігор”. Піднімаюсь – Ярослав Мудрий. О... Такий князь – Ярослав, та ще й мудрий. Пішов далі мандрувати, вище. І доходжу до 1185 року. “Слово про Ігорів похід”. Ой, Боже... Так би я й не згадав. Вчив його – не знав, викладав учням – не знав: хто ж його написав, коли, що і як? Оце, кажу, моя тема...”

У щоденнику, в “Синій книзі”, Володимир Кирилович розповів, як він шукав автора “Слова”, дивуючись “чому він до обох – до Ігоря та Святослава Київського – ставився приязно, хоч ці князі нерідко ворогували між собою? Чи жив насправді Боян і чому про нього немає жодного слова в літописах? І багато інших “чому” по’ясняються в новому варіанті мого роману (йдеться про роман “Князь Ігор. Слово о полку Ігоревім”. – Авт).

“Слово” стає ясним і зрозумілим усім і кожному. Ось чому я не шкодую, що протягом сімнадцяти років спорадично працював над цим романом і над перекладом “Слова”.

І ще наголошував: ““Слово” теж присвоїли наші “брати”, хоча це твір давньої української літератури. Це безсумнівно”.

Писати про історію України було небезпечно

У трьох щойно виданих книгах спогадів і листів Володимира Малика – “цілий океан”, як він казав про історію, цікавих роздумів, знахідок, болючих зізнань, ширших відвертих сповідей великого раннього серця, наповненого по вінця добротою і любов’ю до життя, до цілого світу. Справді до цілого – бо “Не було того острівця на карті, чи річки, міста, чи гірського кряжу, щоб я не знав їх. Я мріяв віддати свої куточки Землі й хотів стати мандрівником, мріяв вступити на географічний факультет”. Ще хлопчиком навіть розробив чіткий маршрут подорожі на човні і разом із другом утік із дому, залишивши батькам записку – подався в Африку, мріяв “досягти екватора”.

У спогадах – навчання на філологічному факультеті Київського університету, у студії студентського літературного гуртка, яким керував поет Абрам Кацнельсон, поетичні дебюти в республіканських виданнях. Під час оборонних робіт студент Сиченко копав прогитанкові рови під нальотами ворожих літаків, отримав поранення на Харківщині і пішки добрався додому. В липні 1942-го “був заарештований німецькою жандармерією, відправлений в Німеччину”. Пересильний табір, важка робота в різних містах на вагоноремонтному заводі, в депо, на ремонті колій. Зізнається: “коли б не пережив тих страхів, то не написав би “Таємного посла”. Німецька неволя, турецька неволя – один біс!”.

Лише в жовтні 1945-го повернувся додому. Пошастило неймовірно – не посадили. Вчительова у Ясногородській середній школі. У 1950 році заочно закінчив перервану війною навчання в університеті.

“Влітку 1953-го з сім’єю переїхав у Лубни на Полтавщину, де працював учителем до 1968 року. З того часу – на творчій роботі”.

І найбільше у його спогадах – саме про творчу роботу, про її сенс, про час і його виклики.

“Всі свої твори, найголовніші,

“Слово, чому ти не твердая криця...”

Іван ЮЩУК,
заслужений діяч науки і техніки України

написав я з однією метою — відновити самосвідомість народу, випрямити його “духовний хребет”... Я хотів показати наші корені. Русь — це ми, ми! Це Київська земля, це підмурак України”.

“Писати про історію України було досить небезпечно. Та ще мені!”

Мусив “робити реверанси”: “Але писати так, щоб опоетизувати козацтво і свій народ! Писати для молоді в першу чергу. І писати так, щоб читач, узявши до рук книгу, не відірвався від неї до кінця!.. Бути патріотичним, але так, щоб твір надрукували...”

“Мені закидали “безкласовість” на Січі, антиісторизм... Куди податись, де шукати розради й підтримки? Поїхав до Олександра Ковіньки у Полтаву... Старий подумав і сказав: “Треба, Володимире Кириловичу, пережити. Я й не так переживав...”

“Вірю: читати “Таємного посла” легко, а як важко його писав! Передусім не було впевненості, що його надрукують. Далека історія, козацтво — кому це потрібно в 60-і роки? Влади? Ні, вона все робила, щоб народ наш забув свою історію, навіть свою мову. Видавцям? Кожен боявся за своє місце. Читачам? Я не знав, чи є ще в Україні ті, хто цікавиться рідною історією. Так все було задушено, пригнічено, що, здавалося, страх скував уста і душу народу”.

“...свою першу повість “Чорний екватор” я переписав та власноручно передрукував десять разів. А це каторжний труд!”

“Все життя я був обложений зі всіх боків. Знаю всіх (чи майже всіх), хто слідував за мною і в Новосілках, і в Ясногородці, і в Лубнах”.

Але прийшли часи, яких чекав і вже не сподівався дочекатися. У вересні 1991-го пише другові, Петрові Сиченку: “19—21 серпня я так страшно переживав, що ледве не вмер. Слава Богу, все гаразд!”

“Синій книзі” довірив свою нестримну радість 24 серпня 1991 року: “Україна проголосила незалежність, внесли до залу засідань український жовто-блакитний прапор... Господи! Здійснилася моя мрія з юнацьких літ, за яку я був готовий покласти життя не задумуючись. Невже це правда, не сон?... Дай Боже нашій стражденній Україні волі і щастя! І сьогодні душу й тіло покладу за її свободу!”

В останньому інтерв’ю розповідав: “Задумав роман про наше криваве, страшне 20-те століття, але встиг написати лише першу книжку і розпочати другу... Хоч би трохи сили, щоб закінчити “Чорнобривці”...”

А жити залишалося два місяці. “Не хотілося померти від холоду. Кому це треба? Сніг, мороз! Бр-р-р!”

“Змучений тяжкою хворобою, 31 серпня 1998 року, він перейшов за круг вічності. Як і жив, не особливо помічаний та відзначуваний на офіційно-спілкуваному рівні (хоча й вповні того заслуговував!), — так і світ білий полишив якось скромно й тихо цей достойний син України, один з найпримітніших наших історичних романістів другої половини ХХ століття”, — написав у розвідці “Уроки Володимира Малика” письменник Кость Волинський.

Уроки... Якби не став письменником — залишався б вчителем, “це ж моя професія!”, казав Володимир Кирилович. Його вчительська місія вийшла на значно ширші обрії — він відкрив Україну не лише українцям — багато його творів перекладено іноземними мовами, навчив любити історію, хоч її й неможливо “читати без брому”.

(Світлина надана сином письменника — Олександром Сиченком)

150 років тому, 25 лютого 1871 року, в Російській імперії в місті Звягелі в українській дворянській сім’ї Косачів народилося дівча. Шовіністична Російська імперія задала підбала, щоб дитя “благоденствовало”. Далекі 1863 року було оголошено, що ніякого ні народу, ні мови української не було, нема і бути не може — ще й досі російські шовіністи цей людожерський вирок використовують як аргумент в україноненавистстві. 1879 року один із царів у німецькому містечку Емсі підписав таємне розпорядження про повну заборону українського письменства. 1881 року було заборонено викладати в народних школах та виголошувати церковні проповіді українською мовою. 1884 року вже інший цар заборонив українські театральні вистави в усіх малоросійських губерніях. І саме тоді, 1884 року, у львівському журналі “Зоря” (а це вже було в іншій імперії) з’явилися вірші “Конвалія” і “Сафо”, під якими вперше стояв підпис — **Леся Українка** (дівчини було 13 років).

І прибране ім’я, і звернення до поезії українською мовою — це була не просто дитяча примха. Це був виклик тій політичній атмосфері, яка панувала в надніпрянській Україні під недремним жандармським оком Російської імперії. Звичайно, тут не обійшлося без впливу її матері, письменниці-патріотки Олени Пчілки, яка була і наставницею, і вчителькою своєї дочки — українських шкіл-бо не було.

Молода поетеса в 20 років вперше вихопилася за межі Російської імперії (виїхала на лікування). І ось вона пише своєму братові Михайлу 25 лютого 1891 року з Відня: “Ти кажеш, що ніби з мого листа вільнішим духом повіяло, — може. Дай то Боже! Але якщо правда, що тут, у сій стороні, я почувую себе якось вільніше, то знов же ніколи і нігде я не почувала так доткнуто, як тяжко носити кайдани і як дуже ярмо намуляло мені шию. Не знаю, чи коли вдома були в мене такі години тяжкої, гарячої, гіркої туги, як тут, у вільнішому краю. Мені не раз видається (ти знаєш, як розвинута у мене “образна” думка, — отже, не здивуєш), мені видається, що на руках і на шії у мене видно червоні сліди, що понатирали кайдани та ярмо неволі. І всі бачать ті сліди, і мені сором за себе перед вільним народом. Бачиш, у мене руки в кайданах, але серце й думка вільні, може, вільніші, ніж у сих людей, тим-то мені так гірко, і тяжко, і сором. Як приїду знов на Україну, то, певне, мене ще гостріше дійматиме, і страчу я останній спокій, який там у мене ще був; та дарма... Я о тім не журюся! Не про спокій треба нам тепер дбати...”. Звичайно, бачила вона й негаразди Австро-Угорської імперії, але тут принаймні не переслідували так брутально ні української мови, ні вільної думки.

Пізніше у Лесі Українки виникло навіть бажання, чи не перебраться в Галичину і там працювати. Про це вона написала відомому галицькому діячеві Михайлові Павлику. Той відповів, що таке можливо, але є від влади умова: не займатися політикою. Проти цього поетеса рішуче повстала в листі до Михайла Павлика від 10 квітня 1903 року: “Ні, друже, спитавши по ширості своєї душі, я не можу обіцяти, що буду жити на вільнішій землі тише, ніж жила на зовсім поневоленій. Коли мое здоров’я, мій невеликий хист, мій замало розвинений інтелект, моя життєва пригнічена енергія не дали мені стати тим, чим повинна б я бути і чим, може, ніколи не стану, то се мое нещастя, але не мое бажання, і миритись з тим я не хочу, ні, я ще хочу боротись. Я признаюся Вам, що у мене не одна мета на той випадок, якби я замешкала по сей бік. Мені морально неможливо признати політичну прірву (історичну, як казав Куліш) за прірву реальну, і поки я не скинуся спогаду про абсолютно невольну Україну, я не можу, не сила моя скинутися того, чого досі не скинула при гірших умовах. Тоді треба скинутись мені і моєї поезії, моїх найширших слів,

бо вимовляти і ставити їх на папері, скинувшись того діла, на яке вони кличуть інших, мені буде сором. Коли не vis major, як се було досі, а мое власне рішення примусить мене “сидіти тихо і не рипатись” (і як довго сидіти? Може, аж поки перегорить і та сила, що тепер ще десь там жевріє в душі?), — то я тоді муситиму зломити свою “єдиную зброю” — слово — і стати глухонімою. Тільки се страшно, а сього більше боюся, ніж всякого чіпання”.

О, сором мовчки гинути й страждати, Як маєш у руках хоч заржавлий меч, — заявила поетеса у вірші “Товарищі на спомин”.

Кожне слово Лесі Українки — це була політика: і сповнена природної чарівливості “Лісова пісня”, і роздум про призначення миття в суспільстві “У лузі”, і пересторога перед “троянським конем” пропаганди колоніалізму в “Оргії”, і осуд боягузливої втечі від суспільних проблем, браку національної і власної гідності в “Осінній казці”, і про згубність будь-якого служіння чи прислужництва ворогові в “Боярині”, і заклик до непогамовної боротьби за волю рідної землі в поемі “Роберт Брюс, король шотландський”.

У кожному творі Лесі Українка звертається до своїх сучасників (і до нашого часу теж), намагаючись розбудити в них (і в нас) націо-

нальну свідомість. Їй, зовсім молодій, дев’ятонадцятирічній, не давало спокою питання (цикл “Сім струн”):

Як світ новий з старого збудувати?

Як научить байдужих почувати?

Як розбудити розум, що заснує?

Чи не найгостріше проблему звільнення України від колоніальної залежності Леся Українка розкрила в двох драматичних поемах на біблійну тему — “Вавилонський полон” і “На руїнах”.

Прообраз України під завойовниками-чужинцями: “По всій рівнині розкидані намети бранців. Голі діти шукають скойок в рині та сухого баговиння на паливо. Обшарпані, змучені, здебільшого старі жінки лагодять вечерю — кожна при своїм багатті — для чоловіків, що по тяжкій роботі прийшли з міста і посідали мовчки під вербами, над водою”. Ті ж самі верби. І мовчання, байдужість, яка перетворюється на відступництво й зраду, почуття приреченості, розгубленість, намагання підлаштуватися під звичай завойовника, догодження йому, вихвалання його випадковою підступною увагою, як проказа, вражають людей, що визнали себе покореними. “Мовою чужою між ворогами звикли розмовляти”.

Молодий пророк Елеазар, який, щоб жити, на якийсь час відірвався від народу, та-

ки приходять до розуміння свого громадського покликання пробуджувати народ від рабського сну, вселяти віру в його силу, в потребу боротьби за визволення і праці на власній ниві. Цілоком по-сучасному звучать його міркування: “І як тепер відбудувати тяжко святиню нашу, так нам тяжко встати із пороку невольницької ганьби”.

Народ, коли звільниться, повинен лікувати свої невольницькі духовні рани, почувати себе господарем на своїй землі. Пророчиця Тірца застерігає:

Хто раб? Хто подоланий? Тільки той, хто самохіть несе ярмо неволі.

Вона “вогнем і холодом” свого слова гартує народ, що, розгублений, зневірений, опинився на руїнах, — і такий обов’язок усіх, хто стає на чолі свого народу:

Розкуй меча на рало. Час настав.

Потрібна оборона і руїні.

Бо прийде ворог і розоре землю,

насіє збіжжя, і збере жнива,

і буде хлібом люд сей годувати,

і вдруге завоює Палестину,

вже без меча, самим блискучим ралом.

Бо скажуть вголос сироти й вдовиці:

благословенний той, хто хліб дає!

Лежачим краю рідного немає.

Чий хліб і праця — того і земля.

Жити потрібно не тільки теперішнім, а й майбутнім і працювати для нього — тільки так можна зберегти свою волю, свою незалежність.

Справді, “благословенне слово, що гартує!”, як висловився один з героїв поеми “В руїнах”. Зміни й перемини в суспільстві починаються зі слова, а в слові — усвідомлення себе й свого призначення. Тому дворянка Леся Українка, яка вільно володіла чи не всіма європейськими мовами й чудово знала світову культуру, так високо піднесла українське “мужицьке” слово. “Промінням ясним, хвилями буйними, прудкими іскрами, летючими зірками, палкими блискавицями, мечами хотіла б я вас виховати, слова!” — заявляла 1900 року Леся Українка в поезії “Де поділися ви, голосні слова...” Тим піднесла і свій народ, віками поневолений.

Прикметно, що, написавши експромтом об заклад з російським поетом один вірш російською мовою, поетеса заборонила його публікувати. “Нашо маєм ще самохіть у ярма запрягатись та двигати хрести по власній волі, коли вже й так намучила неволя?” (“В катакомбах”) — таке було переконання і принципова позиція Лесі Українки. Мову свого народу, як найнадійнішу зброю, не можна зраджувати. Мова — це захист народу.

Слово, моя ти єдина зброє,

Ми не повинні зацнурт обое!

Може, в руках невідомих братів

Станеш ти кращим мечем на катів.

У листі до Івана Франка від 13 січня 1903 року Леся Українка писала про силу слова: “Ви, певне, знаєте легенди про в’язнів-богатирів. Ото сидить такий в’язень у темниці не рік, не два, і здається йому, що він осліп, але то сліпа та ніч, що навколо нього; і здається йому, що він старий, але то стара та в’язниця, що ховає його; і думає він, що його кайдани все міцні, але кайдани давно їх власна ржа переїла, тільки в’язень не вірить своїм рукам і не пробує їх сили. І тільки для того потрібний той якийсь рятівник з-за Чорномор’я, щоб гукнути: “Встань!”, щоб від гуку здригнувся в’язень і щоб розсипались кайдани на руках, а тоді вже вільними руками в’язень сам вивалить двері старої темниці і побачить, що є ще світло сонця і для нього... О, яке то щастя бути таким “чорноморцем”, що має голос гукнути: “Встань!” Шо, якби я мала такий голос тут, над Лігурійським морем? Я б гукнула, як тепер се море гукає (на морі саме буря тепер), так і геть-геть далеко прокотилося би через гори: “Встань!..” Ні, справді, здається мені, що в тих легендах багато правди”.

Не застаріла творчість Лесі Українки, писана в дні нашого лихоліття. Вона, проінята палкою любов’ю до України, до її людей, тепер так само потрібна, як і колись. Високий художній рівень її творів, багатство думок, закладених у них, — усе це й тепер не залишає нас байдужими, проникає в душу.

Світлана МАСЛОВСЬКА,
в. о. голови Чернівецького обласного
об'єднання ВУТ "Просвіта"
ім. Тараса Шевченка

Кажуть, нас накриває епідемія... ні, цього разу – не COVID-19, а складнощі читання. Популярною стала "війна лайків" у соцмережах та відмовки "немає часу"... Дорослі дядьки й тітки "зависають" у Фейсбуці та Інстаграмі. А що казати про дітей, які наслідують нас, всмоктують, як губка, наш "світогляд", а вже потім – решту?.. Ніхто не каже, що Інтернет – це погано! Боже збав! Біда лише в тому, що відділити половину від зерна вдається небагатьом із нас. Тому друковане слово всупереч часові таки залишається єдиним претендентом на достовірність. А якщо це ще й пізнавальні дитячі й педагогічні ідеї?.. Та

На крилах провісниці весни

зрештою, платформа для старту творчості юних обдаровань?.. Ось ми й підійшли до головного. Йдеться про єдиний у нашому краї дитячий патріотичний, літературно-просвітницький журнал "Буковинська Ластівка", чергове число якого читачі отримали наприкінці 2020 року.

Згадаймо його родовід. Перший дитячий журнал "Українська Ластівка" був заснований товариством "Просвіта" та вийшов ще у 1933 році у Чернівцях, відкривши широкий світ для українських діток буковинського краю. Саме на Різдвяні свята "Українська Ластівка" отримала шонайкращі відгуки не лише на Буковині, а й на Галичині. То були часи, коли на Буковині господарювала Румунія і українська мова та слово були надто дорогими для українських буковинців. У радянські часи журнал не функціонував. 31 травня 1993 року видання журналу було відновлено з ініціативи Віктора Косяченка. Засновниками "Буковинської Ластівки" (перейменування відбулося у 2019 році) є Чернівецьке обласне об'єднання ВУТ "Просвіта" ім. Тараса Шевченка та редакція літературно-просвітницького журналу.

Нинішнє число "Буковинської Ластівки" – насичене, мотиваційне, витончене карбованою поезією й прозою. Це велика колективна праця, яка має належне місце у сьогоденній гуманітарній сфері Буковини і яка у складний ковідний період підбила непоганий, на наш погляд, підсумок 2020 року і, водночас, профілює перспективи та завдання на майбутнє.

Відкриває майже 100-сторінкове видання фотоінформація про лавреатів обласної літературно-просвітницької премії

ім. Ю. Федьковича, заснованої буковинською "Просвітою". За цими фото впізнаємо відомі імена популяризаторів життя і творчості Буковинського Шевченка (Федьковича). Це Марія Матіос, Микола Шкрібляк, Лариса Бережан, Тамара Мінченко, Валентина Погрібна.

Поезія школярів і студентства шкіль і вишів Чернівеччини – чиста і відверта. Цей процес творення нових цінностей крізь призму російсько-української війни часто залишається рубцем на серці у юних переселенців... "Ціную своє щастя й життя, Ціную своїх рідних і друзів, Ціную свою мову та Батьківщину..." – пише просто і водночас символічно про головні життєві цінності Костя Рябцев, учень Чернівецької ЗОШ № 4, який приїхав на Буковину з Донбасу..

Є і "вічні" теми в прозі – любов до України, витоків буття, невмирущі родинні цінності: "Дідова наука", "Як я собі чоботи заробив", "Сім шматочків хліба". Першу і головну рубрику, найбільш наповнену – "Конкурс (поетичний і прозовий)" "Ми – діти землі, що Україною зветься" – замикає творче дослідження учнів 10 класу Чернівецької ЗОШ № 24 навідин Лесі Українки до Чернівців, до посестри по перу Ольги Кобилянської. Цей матеріал не останній у низці досліджень, оскільки ця тема є невичерпною, як і любов до Лесі, 150-річчя якої відзначаємо 25 лютого.

Загалом зміст журналу організовують 14 рубрик. Вони підібрані так, щоб читач знаходив відповіді на всі запитання. До того ж, упорядники видання (Марія Пелех, Лариса Драюк, Світлана Антонова) професійно систематизували всі теми, подбали про привабливі фотоілюстрації та художнє оформлення, а публікації є цікавими й корисними для юні, для їхніх батьків,

для педагогів і викладачів та будь-якого читача.

Багатогранність не лише вражає, а стає духовним компасом для тих, хто йде до пізнання Людини, України, Всесвіту.

Важко уявити сьогоднішню "Ластівку" без життєвих історій про наших захисників на російсько-українській війні. Це рубрика "Віхи історії". Так, ці хлопці вже ввійшли в історію, бо їм назавжди стільки, скільки визначила куля снайпера... Владиславів Трепку – 27. Своє життя віддав Сашко Чигрин та багато інших, справжніх героїв України з Буковини. На згадку про них на Центральній площі Чернівців діти загиблих героїв та військові побратими встановили та освятити "Дзвін пам'яті", який звучить як нагадування про тих, хто поклав життя в боротьбі за Україну.

"Просвітнянські новини" відкривають серію інформації про культурно-просвітницькі заходи.

У рубриках "Окрилені любов'ю до слова", "Пам'ять", "Молодопросвіт'яни", "Свята, соборна, незалежна", "Родом з дитинства" – матеріали, варті читання, емоцій позитивних і трепетних.

Маємо за честь друкувати в "Буковинській Ластівці" матеріали голови Товариства української мови ім. Т. Шевченка в Чикаго (США) професорки Віри Боднарук.

І який то дитячий журнал без творчості малят – для них рубрика "Ластів'ятко". Безпосередність хлоп'ят і дівчаток залучає до читання не лише малечу, а й їхніх батьків. Коли ж ще й маєш стимул – участь у різних мистецьких і літературних конкурсах Буковинської "Просвіти" (остання сторінка – переможці і нагородження) – бажання творити, реалізувати себе зростає стократ.

Кажуть, ластівка – символ весни, яка ось-ось природно настане, а ще – провісник добра і гарних новин. Хай шире словотворення на крилах нашої "Ластівки" ошасливіть кожного юного читача.

Такий сучасний Карпенко-Карий

Ольга РУДАНЕЦЬ,
заслужена працівниця культури України

Дуже часто, коли йдеться про класичну українську драматургію і звернення до неї в наші дні, новітні "знавці" не гребують іменами, додаючи до театального лексикону такі, на їх погляд, привабливі визначення, як "шароварщина", "нафталінові"... Запобігаючи появі ще однієї дискусії з цього приводу, скажу, що, на моє глибоке переконання, драматургія Івана Тобілевича, більше відомого в літературі як Іван Карпенко-Карий, ніколи не перестане бути актуальною.

Його п'єси є взірцем драматургії. Ми маємо тепер велику кількість авторів, які пишуть для сцени і прагнуть до сценічного втілення написаного. Але, на жаль, в тому багатому потоці "текстів" (саме так сьогодні модно іменувати), так мало драматургії! І далеко не кожен режисер здатен із тих текстів зробити виставу – сценічне дійство. Водночас далеко не кожен сучасний режисер візьметься за постановку Карпенка-Карого, адже тут вступає в силу високий професіоналізм і талант режисера, який точно володіє всіма канонами жанру, вміє по-сучасному його прочитати й інтерпретувати. І це потребує неабиякого досвіду. Тому драматургічна спадщина Івана Карпенка-Карого є і сьогодні інструментарієм для підготовки режисерів у спеціалізованих вишах України.

В його п'єсах, ніби після скальпеля хірурга, викриті такі живучі та невідкладні часові болячки й вади українства, як меншвартість, вислужництво, вірнопідданство, заподальність, заздрість, користоловство і жадоба наживи...

Уся сценічна канва розгортається в такій легкій комедійній формі, що мимоволі вважаш законним шляхом, який приводить героїв до трагедійного фіналу, прозріння та переосмислення.

Зрештою, без претензій на певні наукові відкриття драматургічної спадщини Івана Карпенка-Карого, тишить її постійна

і непоодинокість присутність на українській сцені і затребуваність сучасним глядачем.

Двома постановками у вкрай несприятливих карантинних умовах розпочав новий рік Коломийський академічний обласний український театр ім. І. Озаркевича. Одразу дві прем'єри – "Сто тисяч" і "Мартин Боруля" – одна за одною було запропоновано глядачам. Це не випадковість, не збіг обставин. Цього року минає 135 років з часу (1886), коли у Херсоні вийшов перший збірник драматичних творів Івана Карпенка-Карого, в якому було надруковано 4 п'єси. У цьому ж році була написана і комедія "Мартин Боруля".

Проводячи певну аналогію з досвідом національного виховання в сусідніх європейських державах (для прикладу – найближча Польща), тут знайшли б спільну мову Міністерство культури й Міністерство освіти та їхні структури на місцях для того, щоб забезпечити якомога ширше охоплення створеним мистецьким продуктом учнівської і студентської молоді. Гадаю, в Україні місію державного замовлення на створення сценічних постановок такого гатунку міг би виконати Український культурний фонд. Наразі він виступає як грантодавець на різні проекти, за модерними і часто іншомовними назвами яких рідко можна розгледіти національний мистецький продукт. На мій погляд, Фонд міг би виступити тим локомотивом, який спільно з Міністерством освіти мав би ініціювати конкурси і гранти саме на створення такого освітньо-просвітницького контенту в Українському театрі.

Повернімося до тих моментів сценічного дійства, які запропонував своїм глядачам найдавніший театр Галичини. Постановку комедії "Сто тисяч" здійснив народний артист України Дмитро Чиборак. Креативний підхід заслуженого діяча мистецтва України Миколи Данька до сценографічного вирішення значно підсилив візуально емоційне сприйняття дійства і надав йому легкості й мобільності для постановки як на базовій сцені, так і в мандрів-

П'єси Карпенка-Карого на сцені озарківчан

них гастрольних проектах. Оригінальний музичний ряд запропонував композитор, заслужений діяч мистецтва України, номінант на Національну премію України ім. Тараса Шевченка Олександр Козаренко. Постановники спільно з молодістю і талановитою трупією зробили оригінальне й сучасне дійство.

Зізнайтеся чесно: хто з вас жодного разу не потрапив на привабливий гачок лохотронів, особливо популярних нині, завдяки новітнім інформаційним носіям? А потім із гірким розчаруванням повторював для себе прописну істину, що дармовий сир буває тільки в мишоловіці. Власне, в таку ситуацію і потрапив головний герой Герасим Калитка. Наміри він мав амбітні: прикупити до свого поля ласі шматочки земельки... "Ох, земелько, свята земелько, Божа ти донечко!"; "Ідеш день – чия земля? Калитчина; ідеш два – чия земля? Калитчина; ідеш три – чия земля? Калитчина... Дихання спирає... А скотини, а овець зрештою – земля під товаром буде стогнать...".

Кожен побачить у цьому дійстві найпривабливіші для себе цінності: хтось – дармові гроші, багато грошей, хтось – одвічну цінність нащадків трипільців – землю, родючий чорнозем, над яким і сьогодні

зависає чорна тінь експансії чужих грошей.

Це вже друге, нове прочитання п'єси на Коломийській сцені. Після перегляду вистави міський голова Богдан Станіславський висловив думку, що Іван Карпенко-Карий (рік народження 1845) і Коломийський театр (рік заснування 1848) – майже ровесники. Часи змінилися, а проблеми залишилися. Тому й потрібно їх сьогодні по-новому вирішувати і не залишати на долю дітей чи внуків.

Комедію "Мартин Боруля" сценічно втілює режисер-постановник, народний артист України Олег Мосійчук.

Одвічна проблема – тяжіння статусу і титулу, влади грошей і "впливових", "потрібних" людей над справжніми людськими, моральними та духовними якостями і цінностями – звучить зі сцени і злободенно, і іронічно. Життя посиляє заможному господареві Мартину Борулі спокусу вибитися в дворянство. Для цього статусу він готовий зректися свого оточення, всього попереднього укладу життя з батьківськими традиціями, "читанням батьківського молитвенника". Але життя посиляє інший шанс – для усвідомлення незаперечних істин, що головне не чин, а порядність, честь і гідність.

Момент перевтілення

Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка представив глядачам свою нову роботу – виставу “Сірано де Бержерак” в українському перекладі Максима Рильського.

П'єсу “Сірано де Бержерак” написано класиком французької літератури Едмоном Ростаном. Вперше її поставили на сцені ще у 1897 році, відтоді вона отримала всесвітню славу та була перекладена багатьма мовами світу. Це історія про непереборну віру в довершеність світу та переможну силу людської порядності. Сірано де Бержерак – не вигаданий персонаж, а поет-мрійник, який жив у XVII сторіччі. Він був хоробрим, мав гострий розум, харизму та запальний темперамент.

Своє бачення класичного твору Театр Франка презентував до сотої річниці існування. Режисером-постановником став народний артист України Юрій Одинюк.

— Цю виставу до ювілею театру мав ставити інший режисер, — розповідає Юрій Дмитрович. — Прем'єра повинна була відбутися влітку, але через пандемію плани змінили. Керівництво театру запропонувало здійснити цю постановку мені.

Роботу над виставою починали 1 березня минулого року, а прем'єра відбулася лише 23 грудня. Репетиції робили в складних умовах, адже пережили два локдауни, актори часто хворіли. Особливо складно було готувати сцени, де багато дійових осіб.

У автора — це героїчна комедія, і ми вирішили цей жанр розкрити. Задали умовність — “театр у театрі”. Цьому допоміг сам сюжет. У п'єсі Ростана є директор театру Жоделе, якого я зробив режисером (професія режисера ще не була сформована в ті часи, але вже діяло щось подібне до Мольєрівської трупи з метром на чолі). Едмон Ростан написав п'єсу наприкінці XIX століття, а ми намагалися вдати, ніби вона написана в ті самі часи, коли відбуваються події п'єси. І що написав її поет Лін'єр про Сірано де Бержерака, який був легендою того часу. Ми граємо в таку гру.

Про акторів можемо говорити довго. Роль Сірано де Бержерака виконує Олексій

Богданович — потужний, талановитий і харизматичний артист. Він один із тих, на кому вже не перший рік тримається частина репертуару театру. Його любить глядач, якого актор дуже добре відчуває. Богдановичу було складніше за всіх, у нього велика роль, ми намагалися разом шукати стежку, якою цю роль вести. Працювати з таким артистом і відповідально, і дуже приємно.

Шикарно працює Анжеліка Савченко (Роксана). В іншому складі роль Роксани виконує Олена Фесуненко-Івасів, яка створює образ по-своєму, але теж на дуже високому рівні. Обидві Роксани задають певний тон вже з перших сцен вистави. Крістіана грають Євген Нищук і Олег Терновий, з якими я працював раніше і знаю їхній потенціал.

Сергій Калантай (Жоделе, він же Автор, він же Диригент і Суфлер) — потрясаючий актор, потрясаюча людина. Важливо, якою є людина в житті, як вона ставиться до своєї професії, до ролі. З цього складається основа. В іншому складі цю роль грає Михайло Кукуюк, з яким ми вперше зустрілись в цій роботі — дуже талановитий актор. Анатолій Гнатюк (Карбон де Кастель Жалу) — теж чудовий актор і людина, знайомий з ним давно. Для мене особливо важливо, що окрім роботи в театрі, він часто виступає на передовій з концертами для наших воїнів. До речі, я неодноразово запрошував через знайомих волонтерів на свої вистави бійців, які лікувалися у Центральному клінічному шпиталі ЗСУ. Багато з них тоді вперше побували в театрі. Думаю повернутися до цієї практики, коли завершиться карантин. У виставі чудово працюють майстри — Олесь Задніпровський, Володимир Нечипоренко, Ірина Дорошенко. Крім цих і інших досвідчених акторів у виставі задіяно майже вся молодь франківської трупи. Я ще багатьох не назвав, однак

дуже вдячний всім і кожному, хто працював зі мною над виставою.

Художник вистави Олександр Друганов робив зі мною п'єсу “Ідіот” за Ф. Достоєвським. Він справжній фанат своєї справи, має вишуканий смак. Те саме можна сказати і про художницю по костюмах Наталію Рудюк, у неї надзвичайний стиль, вона прекрасно знає історію. Наталія — учениця Данила Лідера, має величезний багаж знань. (На жаль, тепер таких фахівців не готують). З Наталею ми теж працювали багато разів, це та художниця, якій можна довіряти, вона не схибить навіть у дрібницях.

Задумувалась ця вистава до столітнього ювілею нашого театру, тому це вистава про театр. Про акторські трупи, які грали світські сюжети, їздили зі своїми виставами від міста до міста і створювали епоху Відродження. Для сучасників вони були всім — телевизором, цирком, політикою. Потрібно було бути справжніми одержимими, аби присвятити цій справі своє життя. Саме такими ми хотіли в нашій виставі показати цих людей. Хоча, звісно, це фантазія, адже ми не знаємо, як було насправді. Та збереглися описи і гравюри.

Коли надумав зробити “театр у театрі”,

то кілька разів перечитав твір Михайла Булгакова “Життя пана де Мольєра”, де йдеться саме про той час, про ті відносини, про подібну театральну трупу. Бачив і фільм про те, як Ростан писав свою п'єсу. Але це вже XIX сторіччя, а нас цікавив саме Мольєрівський театр.

Можливо, першу дію ми ще не довели до певної досконалості: було мало часу, щоб попрацювати з декораціями. Лише за чотири дні до прем'єри поставили світло. Думаю, що згодом у виставі буде більше гармонії. Спектакль — немов живий організм. Не все, що задумувалося, вдалося втілити на прем'єрних показах. Правильні думки, закладені режисером в голови й душі акторів, спрацюють згодом. Артист із часом згадує те, що, можливо, забув зробити на прем'єрі. А я поки що свої режисерські руки від цієї вистави не відпускаю.

Звичайно, в умовах карантину, коли зала наповнена лише наполовину, грати складніше. Але відчувається, що глядач сприймає виставу добре, і це тішить.

Інтер'ю з виконавцем ролі Сірано де Бержерака Олексієм Богдановичем читайте в наступних числах “СП”.

Фото із сайту театру

П'єса порушує актуальні гостросоціальні проблеми пошуків своєї сутності й місця в житті в умовах еміграції, в країні мрії, країні грошей, де платять навіть за усмішку офіціанта, — Сполучених Штатах Америки. Головний герой Карл — типовий представник класу багатіїв-одинаків, котрий приховує початок свого фінансового падіння. У центрі уваги — руйнування всіх стосунків після того, як імператив успіху і грошей втрачає силу. Вистава демонструє справжню вартість фальшивого світу.

— Самогубство — це слабкість, — зазначила режисерка та сценограф, заслужена артистка України Алла Федоришина. — Попри те, що й для такого вчинку треба трохи сміливості, — ця сміливість слабка і не викликає поваги. На мою думку, що б не сталося, треба боротись і шукати вихід. Люди сильної волі його завжди шукають. Якщо людина не бореться, нічого не буде. Гляньте на природу, де все живе бореться, щоб жити. Ми, люди, маємо ще й прагнути жити достойно.

П'єса “Америка” — не тільки про фальшивий світ, так би мовити, успішного життя, а й про самотність, про те, як важливо залишатись людиною, адже без доброти, людяності нічого не буває. Цього простого усвідомлення сучасному суспільству дуже бракує, тому ми знову і знову говоримо про це своїми постановками.

Ось що розповів про виставу виконавці головних ролей:

Володимир Чухонкін (Даніель):

“Образ Данієля — це яскрава обгортка з цукерки, всередині порожня, або немов будинок без фундаменту, зрозуміло, що він зруйнується. На жаль, Даніель — це людина, яка не має мрії, не мала мети, і тому йо-

Вистава про людську душу

У Львівському академічному духовному театрі “Воскресіння”, який відзначає 30-річчя заснування, відбулася прем'єра вистави “Америка” Б. Срблянович, створеної за підтримки Українського культурного фонду.

го засмоктав вир подій, швидка річка під назвою “Америка”. Не можна сказати, що Даніель — негативний чи позитивний герой, це просто слабка людина, яка не опанувала себе вчасно і не зупинилася. Я гадаю, що мені як актору вдалося втілити цей образ на сцені”.

Марія Ковалик (Мафі):

“Кожна робота над роллю — це завжди нова історія. Треба розповісти її цікаво і

неоднозначно. “Поселити” на певний час персонажа у свої серце і голову. Моя героїня впевнена жінка, котра знає, що все в житті має свою ціну, іноді надто високу. Вона сама обирає, які розділові знаки ставити у тексті долі. Чи щаслива вона? Про це немає часу думати, треба діяти”.

Надія Агєєва-Швед (Ірена):

“Як на мене, образ Ірени — це відзеркалення молодих дівчат, які, закінчивши

університети, не бачать у нашій країні майбутнього і прагнуть іншого життя, заможного й розкішного. Вони виїжджають у пошуках себе, вважаючи, що їх чекають в іншій країні. Але не завжди стається так, як гадається, і бувають у житті обставини (в моєї героїні — це смерть брата та примусова депортація з країни, якщо в неї не буде документів, що дозволили б залишитися в Америці), які змушують її йти на неприємні вчинки. Самотність у великому місті — це випробування. Часто людей зламують наркотичні засоби, за якими вони приховують себе справжніх. Так сталося і з моєю героїнею Ірен у Америці. Не можу сказати, що робота над цією роллю була для мене легкою, бо той характер, який довелося втілювати, зовсім чужий для мене. Під час роботи над роллю були вагання, чи взагалі зможу подолати внутрішній бар'єр, але наразі за внутрішнім відчуттям я задоволена роботою і навіть трохи полюбила цей персонаж. Надзвичайно цікаво фантазувати і втілювати на сцені життя іншої, зовсім не схожої на тебе людини”.

Тарас Юричко (Карл):

“У постановці “Америци” ми з режисером намагалися показати те, що авторка вклала в цю п'єсу, і передати це сучасному українському глядачеві. Я багато працював над цим матеріалом, думав, створював, і кожна репетиція давала нове наповнення. З партнерами по сцені ми рухалися в одному напрямку, щоб створити виставу, яка нестиме хорроший месендж. Хочеться, щоб після перегляду вистав люди краще розуміли себе”.

Фото Руслана ЛИТВИНА

Матеріали підготував Едуард ОВЧАРЕНКО

Магія костюмів

У Національному музеї Тараса Шевченка відкрили виставку “Історія костюмів”. Тут представлено костюми Національного академічного театру імені Лесі Українки з вистав за творами геніальної письменниці. Експозицію присвятили 150-річчю від дня народження Лесі Українки та 80-й річниці присвоєння театру її імені.

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото автора

Збереглося чимало свідчень про вистави за творами Лесі Українки на сцені цього театру. Костюми — це своєрідні свідчення і “учасники” вистав. Костюм (театральний, сценічний) є витвором, насамперед, художника і поклоняний доповнювати образ персонажа, розвивати, поглиблювати, уточнювати зміст сценічного твору, розкривати і доносити до глядача задум його авторів.

Січень 1939 року. Герої та ідеї філософсько-поетичної драми Лесі Українки “Камінний господар” вперше вийшли на сцену театру. Вистава спростувала думку про несценічність твору, стала свідченням творчої зрілості колективу та визначила його майбутнє ім'я: від квітня 1941 року Київська російська драма називається Театром імені Лесі Українки.

Постановник вистави — тодішній ху-

дожний керівник театру К. П. Хохлов — тричі звертався до втілення цієї драми (1939, 1946, 1951 роки), намагаючись досягнути і донести до глядачів глибину задуму поетеси.

Продовженням сценічного життя “Камінного господаря” в театрі стали постановки 1971 (режисер М. Соколов) і 2002 року (“У полоні пристрастей”, режисер М. Резнікович).

Драма Лесі Українки “У пуші” (режисер М. Соколов) увійшла до репертуару театру в 1957 році, а в 1979-му сама Леся Українка стала героїнею вистави “Сподіватись” за п'єсою Ю. Щербака (режисер І. Молостова).

Співавторами цих сценічних творів за різних часів були художники — А. Петрицький, М. Уманський, Д. Лідер, О. Кривинський, К. Каккебуш, М. Улановський, В. Мигулько, М. Левитська. Причетні до їхнього створення і композитори — М. Скорик, Б. Лятошинський, О. Ківа, Л. Соковін, М. Гозенпуд.

Вже майже двадцять років кожен новий сезон театру відкривається виставою “У полоні пристрастей” (“Камінний господар”) Лесі Українки. З часом змінюється склад її учасників і глядацька аудиторія, а разом із ними змінюється й сама вистава. Незмінними залишаються інтерес до твору та ставлення до автора.

— Постановка “Камінного господаря” 1939 року мала надзвичайно широкий розголос, — розповів художній керівник Національного академічного театру імені Лесі Українки, лавреат Шевченківської премії Михайло Резнікович. — Саме тому в 1941 році Рада Міністрів України з нагоди 70-ліття від дня народження Лесі Українки присвоїла нашому театру її ім'я.

Майже 20 років тому здійснили п'яту постановку “Камінного господаря”, а 25 лютого покажемо її 150-й раз.

Сьогодні ми відкриваємо виставку костюмів, ескізів — всього того, що було зроблено під час цих п'яти постановок. Надзвичайно вдячний директору Національного музею Тараса Шевченка Дмитру Васильовичу Стусу за те, що надав прекрасну залу для проведення цієї виставки. Для мене ця подія надзвичайно щемлива.

24 лютого в стінах музею відбудеться телеміст з іншими країнами, де також відзначають цей славний ювілей. А 26 лютого на Новій сцені театру — прем'єра вистави “Три кохання”, про ті кохання, які були в житті Лариси Петрівни Косач. У

цьому проєкті задіяна переважно наша мо-лодь.

На виставці представлені костюми з вистав за творами Лесі Українки починаючи з 1946 року (костюми 1939 року, на жаль, не збереглися, можна побачити лише фото). У театрі ці костюми зберігаються з великою любов'ю. Радий, що на відкритті виставки є представники всіх наших творчих цехів, вони з гордістю представляють роботи своїх попередників і тих, хто працює зараз.

Директор Національного музею Тараса Шевченка Дмитро Стус підкреслив, що представлені на виставці костюми зберігають енергетику акторів, костюмерів і сценографів.

Художник-постановник вистави “Камінний господар” (“У полоні пристрастей”, 2002) Марія Левитська висловила подяку тим людям, які зберегли ці костюми, завдяки чому ми можемо сьогодні доторкнутися до цих шедеврів.

Народний артист України Олег Комаров згадав гастролі театру до Великобританії і Канади, під час яких публіка з нетерпінням чекала показів “Камінного господаря”.

Під час відкриття виставки відбувся великий концерт. Молоді актриси театру Ганна Гринчак та Катерина Школа виконали пісні на слова Лесі Українки та музику Олександра Шимка “Досвітні огні” та “Contra spem spero!”.

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА”
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом! ПЕРЕДПЛАТА—2021

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 74

на 1 місяць	21 грн 43 коп.	на півроку	115 грн 58 коп.
на 3 місяці	61 грн 29 коп.	на рік	225 грн 96 коп.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН
Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Павло МОВЧАН,
Микола ТИМОШИК,
Георгій ФІЛІПЧУК,
Іван ЮЩУК
Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК
Коректорка
Олена ГЛУШКО
Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН
Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО
Бухгалтерія
279-41-46
Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001
E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua
Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.
Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

